

Varhaiskasvattajien käsityksiä lapsen seksuaalisuudesta

Se on niinku lasten oman kehon ihmettelyä, jopa tunnustelua.

Pro gradu -tutkielma
Kaisa-Maria Poikela
Kasvatustieteiden tiedekunta
Luokanopettajan koulutusohjelma
Lapin yliopisto
2017

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Varhaiskasvattajien käsityksiä lapsen seksuaalisuudesta – *Se on niinku lasten oman kehon ihmettelyä, jopa tunnustelua.*

Tekijä: Kaisa-Maria Poikela

Koulutusohjelma/oppiaine: Kasvatustiede / luokanopettaja

Työn laji: Pro gradu -työ X Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 62 + 2 liitettä

Vuosi: 2017

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on selvittää, minkälaisia käsityksiä varhaiskasvattajilla on lapsen seksuaalisuudesta. Lähdin tutkimaan näitä käsityksiä fenomenografisesta tutkimusotteesta käsin. Analysoin aineistoa fenomenografista analyysiotetta käyttäen, ja analyysin tuloksista muotoilin hierarkkisen kuvauskategorian.

Tutkielman teoriaosuus rakentuu freudilaisen sosiaalipsykologisen käsityksen mukaisesti lapsen seksuaalisuuden rakentumisesta sekä seksuaaliterveyden nykyaikaisempien tutkimusten keskustelusta. Tutkimusaineisto koostuu kahdeksan yksityisen lappilaisen päiväkodin työntekijän haastatteluista. Haastattelemani päiväkodin työntekijät aloittivat seksuaalikasvatussuunnitelman tekemisen osaksi päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa loppuvuodesta 2016 ja ovat ottaneet sen valmiina käyttöön syksyllä 2017.

Keskeisimmät tutkimustulokset osoittavat varhaiskasvattajien käsittävän lapsen seksuaalisuuden monenlaisina kehoista, ihmisen elämänkaaresta sekä itsestä kiinnostumisen ilmaisuina. Lopussa pohdin, miten lapsen seksuaalisuuden käsittämiseen on vaikuttanut aikuisten ja median tuottama lapsuuden seksuaalisuuden sekä millaisia valmiuksia tuloksien haastattelimillani varhaiskasvattajilla olevan lapsen seksuaaliterveyden edistäjinä.

Avainsanat: lapsen seksuaalisuus, varhaiskasvattajien käsitykset, fenomenografia, seksuaaliterveys, kehotunnekasvatus

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO	4
2 SEKSUAALITERVEYS	8
2.1 LAPSEN SEKSUAALISUUS.....	8
2.2 SEKSUAALITERVEYDEN TUKEMINEN	13
3 TUTKIELMAN ONGELMANASETTELU JA TOTEUTUS	15
3.1 ONGELMANASETTELU	15
3.2 FENOMENOGRAFIA	16
3.3 AINEISTON HANKINTA.....	18
3.4 AINEISTON ANALYYSI	20
3.4.1 Toiminnalliset ilmaisun tavat.....	23
3.4.2 Kielellisen ilmaisun tavat.....	25
3.4.3 Ryhmittely.....	29
3.4.4 Kuvauskategoriat	32
4 VARHAISKASVATTAJIEN KÄSITYKSIÄ LAPSEN SEKSUAALISUUDESTA	35
4.1 ITSENSÄ KOSKETTELEMINEN	35
4.2 KEHOTUNNE, EROJEN IHMETTELY JA KEHOISTA PUHUMINEN.....	36
4.3 ITSENSÄ SUOJELU, ITSENSÄ PALJASTELU, TIRKISTELY JA SIMULOINTI.....	40
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA	44
5.1 KESKEISET TUTKIMUSTULOKSET	44
5.2 KÄSITYKSIÄ SEKSUAALIKASVATUKSESTA	48
5.3 LAPSUUDEN SEKSUALISOIMINEN	50
5.4 VARHAISKASVATTAJIEN VALMIUDET SEKSUAALIKASVATTAJINA	52
5.5 TUTKIMUSETIIKKAA.....	53
5.6 VASTAUKSIA JA JATKOKYSYMYKSIÄ.....	54
LÄHTEET	57
LIITTEET	63
LIITE 1. TEEMAHAASTATTELURUNKO	63
LIITE 2. TUTKIMUSLUPA	64

1 JOHDANTO

Tutkin pro gradu -työssäni, millaisia käsityksiä varhaiskasvattajilla on lapsen seksuaalisuudesta. Lapsen seksuaaliterveyden tukemista pidetään Suomessa ja Euroopassa vuosi vuodelta tärkeämpänä asiana. Ilsa Lottes (2000, 13) kertoo seksuaaliterveys-termin yleistyneen 1990-luvulla kansainvälisesti. Seksologiasta kirjoittanut Jukka Virtanen kertoo aiheen yleistyneen ihan viime vuosikymmeninä roimasti. (ks. myös Virtanen 2002, 11.) Väestöliitto on Suomessa tehnyt ja tekee edelleen tutkimusta seksuaaliterveyden edistämiseksi, mikä on lisännyt tietoa seksuaaliterveydestä. Yhteiskunnan seksualisoituminen, median vaikutus ihmisiin ja seksin sekä pornon näkyvyys on lisääntynyt huomattavasti internetin yleistymisen myötä. Lapset näkevät ja kuulevat seksiä jatkuvasti elämässään. Väestöliiton tekemä työ seksuaaliterveyden edistämiseksi pyrkii suojelemaan lapsia liialliselta seksille altistumiselta sekä antamaan työkaluja saadun tiedon käsittelemiseksi.

Tutkielmani kiinnittyy Lapin ammattikorkeakoulun hankkeeseen Seksuaaliterveys Lapin lasten, nuorten ja perheiden voimavaraksi, joka alkoi tammikuussa 2016 ja päättyi vuoden 2017 lopussa. Hankkeen herättelijänä toimi syksyllä 2014 esiin tullut suuri aborttien määrä rovaniemeläisessä peruskoulussa. Hankkeen lähtökohtana on myös huoli Lapin alueen huomattavasti suuremmasta aborttien sekä klamydiatartuntojen määrästä kuin muualla Suomessa. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen 2016 julkaiseman tilaston mukaan ainoastaan Ahvenanmaa on tilastoissa Lapin aluetta ylempänä. Vuosikymmenen aikana Lapin tilanne asian suhteen on parantunut, mutta edelleen Lapin sekä Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirien tilastot ovat listan kärkikolmikossa. (SVT 2016.) Hankkeen tavoitteena on ollut lisätä seksuaalikasvatuksen määrää Lapin alueella ja täten pyrkiä laskemaan Lapin asemaa abortti- ja klamydiatartuntojen tilastoissa. Hankkeen puitteissa on koulutettu varhaiskasvattajia, opettajia, hoitohenkilökuntaa sekä muita kasvatusalalla työskenteleviä tai muuten seksuaalikasvatuksesta kiinnostuneita henkilöitä.

Hankkeen pyynnöstä yksityinen lappilainen päiväkotitoiminta alkoi tehdä seksuaalikasvatussuunnitelmaa osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaansa. Suunnitelman tekeminen aloitettiin loppusyksyllä 2016 ja se otettiin valmiina käyttöön syksyllä 2017. Samoihin aikoihin Rovaniemen kaupunki otti Väestöliiton suosittelman kehotunnekasvatuksen, eli lapsen ikätasoisesta seksuaalikasvatuksen osaksi kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa. Siinä suositellaan kehotunnekasvatuksen käyttämistä Väestöliiton oppaiden mukaisesti. Väestöliitto haluaa lanseerata kehotunnekasvatuksen seksuaalikasvatus-termin tilalle, koska se kuvastaa lapsen seksuaalisen kehittymisen tukemista paremmin. Seksuaalisuus-sana luo mielikuvia aikuisen seksuaalisuudesta ja seksiaktista. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 84–85; vaestoliitto.fi.)

Hankkeen projektipäällikkönä toimii Lapin ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan lehtori Sirkka Havela, joka pyysi minua mukaan hankkeeseen asiantuntijan ja kouluttajan rooliin. Pro gradu -tutkielmani liittyy tähän hankkeeseen. Olen haastatellut seksuaalikasvatussuunnitelman tehneen päiväkodin varhaiskasvattajia ja käsitellen tässä tutkielmassa heidän käsityksiään lapsen seksuaalisuudesta.

Lähtökohtani pro gradu -tutkielman tekemiseen pohjautuu kiinnostukseeni lapsen seksuaalisen kehityksen tukemisen toteuttamisesta Suomessa. Pidän seksuaalisuutta tärkeänä ihmisyyden osana ja siksi haluan paneutua työssäni syvemmin siihen, kuinka lapsen seksuaalisuutta tuetaan jo varhaiskasvatuksessa. Olen ollut mukana seksuaaliterveyden edistämistyössä muun muassa kouluttamassa sambialaisia osallistavan teatterin ammatillaisia seksuaaliterveyden edistämiseksi sekä käyttänyt Opetushallituksen julkaisemaa *Seksuaalisuuden portaat* (2000) seksuaalikasvatusmallia kenialaisissa ja sambialaisissa kouluissa ja yhteisöissä.

Lähestymistapani tutkielman aiheeseen on fenomenografinen. On tärkeää kuvata varhaiskasvattajien käsityksiä lapsen seksuaalisuudesta ennen kuin voidaan tutkia heidän tapansa tukea lapsen seksuaalisuutta. Tutkielmani tuloksista ilmenee monenlaisia tapoja käsitellä lapsen seksuaalisuutta, mikä luo hyvän pohjan jatkotutkimuksen tekemiselle. Fenomenografinen tutkimusote pohjautuu ilmiöiden käsittelemiseen. Ilmiötä pyritään

kuvaamaan ihmisten ilmaisemien käsitysten kautta, joita heillä kyseisestä ilmiöstä on. (Marton 1988, 141.)

Olen nostanut tutkielmani tutkimuskysymykseksi: millaisia käsityksiä varhaiskasvattajilla on lapsen seksuaalisuudesta? Alun perin aioin tutkia varhaiskasvattajien valmiuksia seksuaalikasvattajina, mutta huomasin aineiston saatuaani, että tärkeämpää on ensin määrittellä se, mitä varhaiskasvattajat ajattelevat lapsen seksuaalisuuden olevan. Pro gradu -tutkielmani luo pohjaa jatkotutkimukselle, jossa lähdetään etsimään vastauksia seksuaalikasvatuksen merkitykseen varhaiskasvatuksessa. Lapsen seksuaalisuuden määrittelyminen varhaiskasvattajilta on tärkeää siitäkkin syystä, että he toteuttavat käytännössä lapsen suunnitelmallista, säännöllistä ja ikäkauteen sopivaa seksuaalikasvatusta (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 8).

Mitä uutta tutkielmani voi mahdollisesti tuoda suomalaiseen tutkimuskenttään? Tutkielman tarkoitus on kuvata varhaiskasvattajien käsityksiä lapsen seksuaalisuudesta sellaisella tavalla, jollaista ei ole aiemmissa tutkimuksissa tuotu esille. Tämä on relevantti tutkimusaihe siksi, että seksuaalisuus on ihmisen identiteettiä määrittävä suuri osa. Tietäessämme sen on tärkeää ymmärtää, millaisia mahdollisia seksuaalisen kehityksen lähtökohtia ihmisillä on. Näin varhaiskasvattajilla ja muilla kasvattajilla on parempi mahdollisuus tukea jokaisen ihmisen seksuaalisen kehityksen kaarta juuri tälle sopivalla tavalla. Jokaisen ihmisen seksuaalisen kehityksen kaaren tukeminen on todettu tärkeäksi maailmanlaajuisestikin. Maailman terveysjärjestön (WHO) Alueitoimisto BzGA on julkaissut seksuaalikasvatuksen standardit vuonna 2010. Suomessa Väestöliitto tuottaa näiden standardien mukaista seksuaalikasvatusta ja seksuaalikasvatusmateriaalia. Nämä standardit esittävät ihmisen seksuaalisuuden koostuvan kahdeksasta aihealueesta: Keho ja kehitys; Läheisyys, Nauttiminen ja itsetunto; Tunteet; Moninaisuus ja ihmissuhteet; Hyvinvointi, terveys; Lisääntyminen; Normit, tavat; Oikeudet. (WHO, Euroopan alueitoimisto & BZga 2010.)

Tutkielmani liittyy kasvatustieteeseen ja tarkemmin varhaiskasvatukseen. Keräsin aineiston haastatteleamalla päiväkodissa työskenteleviä varhaiskasvattajia, jotka viettävät päivittäin aikaa usean varhaiskasvatusikäisen lapsen kanssa. Pysin kuvaamaan käsityk-

siä, jotka liittyvät mielenkiintoiseen ilmiöön, lapsen seksuaalisuuteen. Valitsin pro gradu -tutkielmani aiheen sen mukaan, miten ajattelin ilmiön näkyvän 2010-luvun Suomessa. Lapsen seksuaalisuus ja sen tukeminen on suuresti keskustelussa tällä hetkellä.

Sigmund Freudia (1856–1939) pidetään yleisesti lapsen seksuaalisuuden löytäjänä sekä monen psykologian alan teorian kehittäjänä. Käytän Freudin määritelmää seksuaalisen kehityksen etenemisestä pohjana tutkielmani teorialle. Liitän tähän teoriaan myös uudempiä lapsen seksuaalisuuden määritelmiä, jotka olen kokenut hyödylliseksi tutkielmani kannalta huomioiden, että kaikki ne todennäköisesti pohjautuvat Freudin määritelmiin. Lapsen seksuaalisuudelle ei löydy yhtä, yksiselitteistä määritelmää. Tutkielmani teoriaosuus koostuukin keskustelusta seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen merkityksestä toisilleen.

Tässä tutkielmassa olen lähtenyt selvittämään varhaiskasvattajien käsityksiä lapsen seksuaalisuudesta fenomenografisesta tutkimusotteesta käsin. Tulokset osoittavat varhaiskasvattajien käsittävän lapsen seksuaalisuuden monenlaisilla toiminnan ja kielellisen ilmaisun tavoilla. Freudin teoriaa lapsen seksuaalisuuden kehityksestä voi havaita edelleen hallitsevan sosiaalipsykologista käsitystä seksuaalisuudesta.

2 SEKSUAALITERVEYS

2.1 Lapsen seksuaalisuus

Susanne Ingman-Friberg ja Raisa Cacciatore (2016, 25) määrittävät lapsen seksuaalisuuden portaittain kehittyväksi kehoon, läheisyyteen, nauttimiseen, oikeuksiin ja tunteiden kokemiseen liittyväksi alueeksi. Seksuaaliterveyttä on edistettävä, jotta nämä lapsen seksuaalisen kehityksen alueet saavat asianmukaista tukea lapsen kasvaessa aikuiseksi ihmiseksi (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 25–31; Lehtonen 2003, 50–54).

Freud määrittäi ihmisen seksuaalisuuden kehittymisen alkavan oraalivaiheesta ja kehittyvän anaalisen sekä fallisen vaiheen kautta genitaaliseksi vaiheeksi (Jacobs 2003, 106–108). Oraalisen vaiheen aikana ihminen saa mielihyvää suun kautta, yleensä imemällä. Anaalinen vaihe tarkoittaa mielihyvän kokemista anaalialueella tapahtuvien toimintojen, kuten virtsaamisen ja ulostamisen kautta. Fallisessa vaiheessa ihminen kokee mielihyvää sukupuolielinten kautta. Lopulta koittava genitaalinen vaihe on Freudin mukaan psykoseksuaalisen kehityksen päämäärä. Silloin ihminen kokee kiintymystä vastakkaisesta sukupuolta oleviin henkilöihin genitaalikeskeisesti. Henkilöt eivät tällöin ole omia perheenjäseniä. Freudin mukaan kaikki poikkeamat tästä määritelmästä ovat perversioita, jolloin kehityksessä on ilmennyt ristiriitoja. (Jacobs 2003, 44–48.) Michel Foucault (1926–1984) on tutkinut seksuaalisuuden historiaa ja valtaa. Hän esittää Freudin teorian perversioista olevan yhteiskunnan seksuaalisuuteen käyttämän vallan tuotosta, sillä yhteiskunta on laatinut normit, joiden mukaan seksuaalisuutta on ajateltava. (Foucault 1976, 36–49.)

Freudilainen teoria toiminee edelleen pohjana useille psykologian alan teorioille. Freudin seksuaalisen kehityksen vaiheet on mahdollista rinnastaa Opetushallituksen julkaiseman *Seksuaalisuuden portaiden* (2015) esittämän seksuaalisen kehityksen mallin kanssa. Freudin esittämät oraalisen vaiheen aikana tapahtuvat asiat voisi ajatella tapahtuvan myös itsensä ja vanhempien ihailun vaiheessa. Tähän vaiheeseen kuuluu Freudin mukaan erittäin vahvasti oidipuskompleksi, joka tarkoittaa sitä vaihetta, kun lapsi rakas-

tuu vanhempaansa ja haluaa mennä tämän kanssa naimisiin. (Freud 1977, 313–329; Jacobs 2003, 44–48; Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 59–61.)

Freudin elämästä ovat kirjoittaneet muun muassa Nick Rennison (2001) ja Michael Jacobs (2003). He esittelevät Freudin esittämiä käsityksiä maailmasta alitajunnan ja repression käsitteiden avulla. (Jacobs 2003, 33–35; Rennison 2001, 44–45.) Repressiolla tarkoitetaan asiaa, jota kulttuuri sekä ympäristö muokkaavat ja normittavat. Tässä tapauksessa repressiolla tarkoitetaan seksuaalisuutta. Alitajunta käsitetään omana kokonaisuutenaan. Jacobs (2003, 34) puhuu alitajunnasta valtakuntana, jolla on omat tavoitteet, toiveet, reaktiot sekä omanlaisensa ilmaisun tapa, mentaalinen mekanismi, joka ei toimi muualla samalla tavalla. Seksuaalisuuteen alitajunta liittyy siten, ettei seksuaalisuutta voi ohjailta tai määritellä tietoisesti. Seksuaalisten halujen aiheuttamia tekoja ja toimia voi ohjailta, mutta itse seksuaalisuutta ei voi. (Jacobs 2003, 42–44.) Tästä syystä lienee aiheellista mainita, ettei seksuaalisuutta silloin voi varmastikaan ihan täysin käsittää, mutta seksuaalisuutta voi pyrkiä ymmärtämään niitä toimia ja tekoja tulkitsemalla, jotka määritetään seksuaalisiksi.

Tuisku Ilmonen ja Jussi Nissinen (2006, 20–26) kirjoittavat käsitteiden merkityksestä asioiden määrittämiselle artikkelissaan *Seksologian peruskäsitteistöä*. Heidän mukaansa länsimainen rationalismi on jakanut fyysisen ja psyykkisen erillisiksi asioiksi, jolloin tämä kahtiajako vaikuttaa myös seksuaalisuuteen ja sen määrittelemiseen. Tiede pyrkii totuuteen. Niin tekee myös seksuaalitiede, seksologia. Seksologia on tieteenala, joka tutkii ja tarkastelee seksuaalisuutta sekä sen kaikkia ilmenemismuotoja. (Virtanen 2002, 6.) Ilmosen ja Nissisen (2006, 21) mukaan länsimaisen edellä mainitun kahtiajaon vuoksi totuuteen pääseminen tässä asiassa on kovin vaikeaa. Näen seksologian olevan tärkeä tieteenala ihmisen hyvinvoinnin kehityksen edistämisen kannalta. Ihmistieteissä ei voi koskaan päästä totuuteen, koska ihmisten tutkiminen on aina aikaan, paikkaan, tilanteeseen ja ympäröivään maailmaan sidottuja. Kaikki nämä muuttuvat ja kehittyvät jatkuvasti. (Alasuutari 1995, 31–34.)

Seksuaalisuuden ja sukupuolten moninaisuudesta puhutaan 2010-luvulla avoimemmin kuin koskaan. Sosiaali- ja terveysministeriön (2015) julkaisemassa selvityksessä tasa-

arvolaista, syrjinnästä ja sukupuolen moninaisuudesta sukupuoli-identiteetti määritetään kunkin yksilön omaksi kokemukseksi sukupuolestaan. Sukupuolta ilmaistaan erilaisilla ulkoisilla ilmaisun tavoilla. Tasa-arvolain 3§:ssä esitetyn määritelmän mukaan kaikenlainen ihmiseen kohdistuva syrjintä voidaan tulkita ihmisen sukupuoleen tai muuhun fyysiseen tai henkiseen ominaisuuteen kohdistuvana syrjintänä. 5§:ssä velvoitetaan opilaitokset ja koulutuksen järjestäjät toteuttamaan tasa-arvoa ja ehkäisemään sukupuoliin kohdistuvaa syrjintää. Tasa-arvolain seitsemännessä pykälässä kielletään syrjimästä ketään tämän ilmaisemaan sukupuoleen katsottavilla perusteilla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 7; Yhdenvertaisuuslaki 2015.)

Seksuaalinen tasavertaisuus ry (myöhemmin SETA ry) määrittelee sukupuoli-identiteetin olevan ihmisen omaan kokemukseen pohjautuva. Toisin kuin tasa-arvolaki, SETA ry kertoo sukupuoli-identiteetin määrittämisen olevan mahdollista myös miehen ja naisen ulkopuolelle, niiksi molemmiksi, niiden välille tai ei miksiäkään niistä. Sukupuoli-identiteetti ei siis määriy automaattisesti sen mukaan, millaiset sukupuolielimet ihmisellä syntyessään on. (SETA ry 2017.) Sukupuoli käsitetään siis ihmisen kokemukseksi, ei ulkopuolisten määritelmien mukaisena asiana. Myös Virtanen (2002, 48–49) määrittelee sukupuoli-identiteetin ihmisen kokemukseksi itsestään, ihmisen ilmaisuksi itsestään sekä ihmisen tavaksi käsittää itsensä ja sukupuolensa. Kuten SETA ry ja Virtanen ovat samaa mieltä siitä, että sukupuoli-identiteetti voi olla joko selkeä ja pysyvä, se voi vaihdella, tai se voi sijoittua mies-nainen -kokemuksen ulkopuolelle. (Virtanen 2002, 48; SETA ry 2017.)

Ingman-Friberg ja Cacciatore (2016, 84) korostavat *Keho on leikki* -teoksessa lapsen seksuaaliterveyden kehityksessä lapsen kehontuntemuksen vahvistamista. Anja Saloheimo (2016) kirjoittaa samassa teoksessa julkaistussa artikkelissaan sukupuolten moninaisuudesta ja sukupuolitietoisuuden vahvistamisesta. Hänen mukaansa sukupuolisen sietiivisyys on ymmärretty usein väärin ja hän haluaakin korjata käsityksen sukupuolisen sietiivisyydestä. Se ei suinkaan tarkoita sitä, että lapsi tulisi kasvattaa kieltämällä sukupuolten olemassaolo. Saloheimon mukaan se tarkoittaa oman sukupuolen erilaisten ilmentämisen muotojen sallimista ja hyväksymistä. Silloin lapsi kasvaa identiteetiltään ehjäksi ja itsevarmaksi. (Saloheimo 2016, 149–150.)

Seksuaalisuus ja sen kehittymisen tukeminen ovat erittäin oleellinen osa lapsen kasvua ja terveyden kehittymistä (Virtanen 2002, 11–14; Cacciatore 2006, 251–264; Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 11–22). Freudilainen teoria lapsen seksuaalisuuden kehityksestä on luonut pohjaa koko alueen käsittämiseksi ja tutkimiseksi. Nykypäivän seksuaalisuuden tutkimuksen, seksologian kenttä muuttuu jatkuvasti, sillä tieto lisääntyy sekä käsitys ihmisestä muuttuu sen myötä.

Seksuaalisuutta ovat käsitelleet monet filosofit kautta historian (Jacobs 2003, 106–108). Freudin teoria on vallitseva, mutta sitäkin on kritisoitu. Esimerkiksi Michel Foucault ja Juliet Mitchell käsittelevät Freudin teoriaa kyseenalaistaen sitä ja esittäen vastaväitteitä. (Mitchell 1974; Foucault 1976.) Tässä tutkielmassa en paneudu tähän debattiin kovin syvällisesti, sillä keskityn seksuaaliterveyden edistämiseen ja siihen vaikuttaneisiin seksuaaliterveyden tutkimuksiin. Uusimpia lapsen seksuaalisuuden määrittelijöitä Suomessa ovat N. Kenneth Sandnabban, Pekka Santtilan, Malin Wannäsin ja Katja Krookin tekemä tutkimus vuonna 2003 sekä Väestöliitto, joka tuottaa uutta tietoa aiheesta koko ajan. Molemmat edellä mainitsemani tahot ovat tutkineet lapsen seksuaalisuuden ilmenemistä kyselyjen ja haastatteluiden avulla. Sandnabba ym. Turun ja Helsingin yliopistoista havainnoivat ja haastattelivat yhteensä 364 lasta eri päiväkodeissa ympäri Suomen ja laativat lapsen seksuaalisuuden ilmenemisestä raportin vuonna 2003. Raportissa tuli ilmi lapsen ilmentävän seksuaalisuuttaan useimmiten toiminnalla, esimerkiksi leikin kautta tai puheen avulla silloin, kun tämä ilmaisi kiinnostuksensa sukupuolten välisiin fyysisiin eroihin. (Sandnabba ym. 2003, 586–589.)

Freud yhdisti seksuaalisen mielihyvän tuntemisen vahvasti fyysiseksi kokemukseksi. Kun puhutaan lapsen fyysisestä kehityksestä sekä motoristen perustaitojen kehittymisestä (Sääkslahti 1999, 322), puhutaan lihasten kehittämisestä. Freud (1977, 122) yhdistää lihasten kehittymisen ja sen seurauksena koetun mielihyvän tunteen seksuaalisuuteen ja seksuaalisen mielihyvän tunteeseen. Myös Sandnabba ym. (2003) havaitsivat kehollisuuden ja keholla kokemisen olevan erittäin suuri osa lapsen seksuaalisen kehityksen prosessia. Heidän kyselyssään tuli kuitenkin ilmi myös paljon enemmän seksuaalisuuden ilmentämisen tapoja kuin kehon kautta seksuaalisuuden kokeminen, kuten

esimerkiksi kyseleminen ja lapsen osoittama kiinnostus seksuaalisena pidettyihin aiheisiin. (Sandnabba ym. 2003, 586–589.) Ajatus siitä, tuottaako se lapselle seksuaalista mielihyvää, jos tämä kokee fyysistä mielihyvää kehossaan, kannattaa kyseenalaistaa. Freudin anaalisen seksuaalisen kehityksen vaiheen perusteella lihasten avulla tapahtuva mielihyvän tunne kuitenkin on yhteydessä seksuaalisen mielihyvän tunteeseen. (Jacobs 2003, 44–48.)

Foucault (1976) määrittelee, tulkitsee ja kyseenalaistaa Freudin teorian seksuaalisuudesta ja lisää siihen vallan näkökulman. Seksuaalisuus ja valta liittyvät toisiinsa Foucaultin mukaan siten, että seksuaalisuutta kohtaan käytetään valtaa. Vallankäyttö ilmenee esimerkiksi silloin, kun yhteiskunnan puolelta pyritään säätelemään syntyvyyttä, joko rajoittamalla sitä tai kehottamalla ihmisiä lisääntymään. Syntyvyyden sääteleminen on Foucaultin mukaan seksuaalisuuteen käytettyä valtaa. (Foucault 1976, 135–150.) Havaitseen Foucaultin esittämän vallan olevan edelleen 2010-luvun maailmassa läsnä. Seksuaalisuutta määritetään yhteiskunnan normien mukaisesti ja lokeroita, laatikoita ja määritelmiä löytyy jokaiseen lajiin. Seksuaalisuudesta puhutaan paljon niin mediassa kuin muissakin tahoissa.

Historiassa on Foucaultin mukaan pyritty kesyttämään ruumis siten, että sen hyödyllisyyttä on punnittu yhteiskunnan näkökulmasta ja sen vuoksi pyritty säätelemään esimerkiksi taloutta käyttämällä valtaa ihmisten seksuaalisuutta kohtaan. (Foucault 1976, 135–150.) Suomessa tänä päivänä tällainen vallankäyttö voisi näkyä enemmän uskonnollisissa yhteisöissä, joissa syntyvyyttä pyritään jokseenkin säätelemään. Toki syntyvyyden säätelemisen keskustelua näkyy myös uskonnollisten yhteisöjen ulkopuolella, esimerkiksi politiikassa ajoittainkin hyvin vahvasti (ks. esim. Blencowe 2017). Yhteiskunta ei kuitenkaan Foucaultin mukaan kohdistaa valtaa suoraan seksuaalisuuteen, vaan välillisesti esimerkiksi juurikin lisääntymisen säätelemisen, terveyden, lajin tulevaisuuden ja yhteiskuntaruumiin elinvoiman kautta. Tällöin puhutaan toisen asteen vallankäytöstä. Foucault määrittelee Freudin esittelemien perversioiden, kuten elottomien ruumiiden kanssa käydyn seksuaalisen kanssakäymisen, olevan yhteiskunnan seksuaalisuuteen kohdistuvan vallankäytön tuotosta. Freudin perversio-käsitettä ei välttämättä olisi ole-

massakaan, jos yhteiskunta ei pitäisi seksuaalisuutta vallassaan ja normittaisi sitä. (Foucault 1976, 135–150; Freud 1977, 74–76.)

2.2 Seksuaaliterveyden tukeminen

Seksuaaliterveyden tukeminen jo lapsen syntymästä saakka on tärkeää. Lapsi kehittyy kokonaisvaltaisesti, ei osa-alueittain. Siksi on tärkeää panostaa lapsen kasvamisen tukemiseen kaikilla kasvun osa-alueilla. Lapsen kasvussa kehontuntemus eli seksuaalinen kehitys on lapsen kehityksen mukana kaikkien muidenkin kehityksen osa-alueiden kanssa. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 29–32.) Usean tutkimuksen valossa voidaan todeta, että seksuaalikasvatuksen vaikutukset ovat ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta pelkästään positiiviset. Arja Liinamo (2004, 125–127) esittelee artikkelissaan tuloksia, kuinka sekä Pohjois-Amerikassa että Euroopassa tuotetuissa koulujen seksuaalikasvatuksen arviointitutkimuksissa on saatu tuloksia siitä, että seksuaalikasvatuksella on suuri merkitys lasten ja nuorten tiedon lisääntymisessä seksuaalisuudesta.

Freudin luoman lapsen seksuaalisuuden teoriapohjan ansiosta on vuosisatojen saatteessa päästy tilanteeseen, jossa pyritään tukemaan lapsen seksuaalista kehitystä suojelemalla lasta ja antamalla lapselle tämän ikätasoon sopivaa tietoa (Siltala 1972, 36–39; Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 8–9). Tämän kehityksen myötä on opittu myös kokonaisvaltaisen terveyden tukemisen tärkeys ihmisen kehityksen kannalta. Yhteiskunnan yhä seksualisoituessa ja pornografioituessa pidänkin tärkeänä, että median tarjoamaa lapselle vaikeasti käsiteltäviä aiheita käsitellään turvallisessa ympäristössä ja aikuisen läsnä ollessa. Siksi on mielestäni tärkeää yrittää ymmärtää lapsen seksuaalisuutta vielä enemmän ja pyrkiä takaamaan turvallisin mahdollinen kasvualusta kaikille kehittyville yksilöille. Kuten Foucault (1976, 135–150) ilmaisi, seksuaalisuutta kohtaan on käytetty valtaa ja niin tehdään edelleen. Siksi on tärkeää, että kasvattajat tarjoavat toisenlaista tietoa ja käsittelemisen keinoja lapsille näissä asioissa kuin mediasta on saatavilla. Ymmärtäessä lapsen seksuaalisuutta, on mahdollista tarjota siihen sopivaa seksuaaliterveyden tukemista.

Seksuaalisuutta ja sukupuolta yleisesti on tutkittu paljon. Jukka Lehtonen on väitellyt heteronormatiivisuudesta suomalaisissa kouluissa vuonna 2003. Tutkimuksia on tehty myös esimerkiksi erilaisten sairauksien tai vammojen vaikutuksesta ihmisen seksuaalisuuteen. Lapsen seksuaalisuuden ilmenemistä ovat tutkineet Sandnabba ym. Turun ja Helsingin yliopistoista. (2003, 579–605.) He observoivat 364 2–7 -vuotiasta päiväkodissa olevaa lasta ja heidän seksuaalista käyttäytymistään suomalaisissa päiväkodeissa. Observoitavien lasten teoista 244 oli määriteltävissä seksuaalisiksi tai muunlaisiksi toiminnoin. Sandnabban ym. tutkimuksen mukaan lapsi ilmentää seksuaalisuuttaan eniten kotileikeissä, lääkärileikeissä ja kiinnostuksen ilmaisemisenä tyttöjen ja poikien fyysisistä eroista. Leikeissä seksuaalisuuden ilmeneminen näkyy oman ja toisten kehon tutkimisena sekä roolileikeissä. (Sandnabba ym. 2003, 586.) Väestöliitto teettää jatkuvasti seksologisia tutkimuksia Suomessa. Vuonna 2013 tehty Laseke-kysely (Lapsen seksuaalinen kehitys) tuotti teoksen *Keho on Leikki*, jonka kokosivat Ingman-Friberg ja Cacciatore (toim.) vuonna 2016. Teos on tietokirja, joka esittelee lapsen seksuaaliterveyttä ja sen kehittämistä sekä seksuaalikasvatusta yleensä. Laseke-kysely tehtiin päiväkodissa työskenteleville henkilöille.

Varhaiskasvattajiakin on tutkittu erilaisista tutkimuksellisista lähtökohdista käsin. Liisa Ahonen (2015) Tampereen yliopistosta on tutkinut varhaiskasvattajia haasteellisten kasvatustilanteiden kohtaamisen näkökulmasta. Piia Roos (2015) puolestaan on tutkinut päiväkotilasten kertomuksia päiväkodissa tapahtuvasta elämästä Tampereen yliopistossa. Kummankaan näiden väitöskirjoista ei löydy mainintoja seksuaalikasvatustilanteista tai lapsen seksuaalisuuteen viittaamisesta.

3 TUTKIELMAN ONGELMANASETTELU JA TOTEUTUS

3.1 Ongelmanasettelu

Aloittaessani tutkielman tekemistä, ajatukseni oli tutkia seksuaalikasvatussuunnitelman tehneiden päiväkodin työntekijöiden valmiuksia seksuaalikasvattajina. Tavoitteenani oli tuolloin haastatella varhaiskasvattajia ennen seksuaalikasvatussuunnitelman tekemistä, sen tekemisen aikana ja suunnitelman valmistuttua. Tarkoitukseni oli siten tehdä tulkinta siitä, miten varhaiskasvattajien seksuaalikasvatuksen valmiudet ovat muuttuneet seksuaalikasvatussuunnitelman tekemisen prosessin aikana. Ensimmäisen haastattelukierroksen analyysin aikana kuitenkin havaitsin sieltä löytyvän hyvin paljon sellaisia käsityksiä lapsen seksuaalisuudesta, joihin en ollut tutkimuksen teoriaosuuden kirjoittamisen aikana törmännyt. Siispä muutin tutkielmani aiheen näkökulmaa ja päätin tässä tutkielmassa keskittyä kuvailemaan varhaiskasvattajien käsityksiä lapsen seksuaalisuudesta.

Tutkimuskysymykseni kuuluu näin:

Millaisia käsityksiä varhaiskasvattajilla on lapsen seksuaalisuudesta?

Löytääkseni vastauksen tutkimuskysymykseeni, pilkoin sen prosessin edetessä kahteen tarkentavaan kysymykseen, jotka esitin aineistolleni fenomenografisen analyysin toisessa vaiheessa:

Millainen lapsen toiminta määritetään seksuaaliseksi?

Millaisilla käsitteillä lapsen seksuaalisuudesta puhutaan?

Lähdin etsimään vastauksia tutkimuskysymykselleni fenomenografisen tutkimusotteen kautta. Koska fenomenografia pohjautuu ilmiöiden tutkimiseen, päätin sen olevan kaikista relevantein aiheeni käsittelylle. (Marton 1988, 141.) Tutkielmassani käsiteltävänä ilmiönä on lapsen seksuaalisuus. Peilaan sitä vallalla olevaan teoriaan lapsen seksuaali-

suudesta ja seksuaaliterveyden tukemisesta. Kappaleessa 3.2 kerron tarkemmin, millainen tutkimussuuntaus on fenomenografia ja millaisista vaiheista pro gradu -tutkielmani on fenomenografista tutkimusotetta noudattaen koostunut.

Keräsin aineiston teemahaastatteluilla. Ajattelin teemahaastattelun avulla saavani vastauksia tutkielmani alkuperäiselle aiheelle, eli varhaiskasvattajien valmiuksille seksuaalikasvattajina. Teemahaastattelu koostui seksuaalikasvatuksen ympärille rakentamieni teemojen mukaisista kysymyksistä, joita varioitiin haastattelutilanteessa, jos niin oli tarve.

3.2 Fenomenografia

Ference Marton (1988) esittelee fenomenografian olevan tutkimuksellinen lähestymistapa, joka on suunniteltu vastaamaan tietynlaisiin kysymyksiin ajattelusta ja oppimisesta. Fenomenografinen tutkimussuuntaus perustuu ilmiön tarkasteluun ja kuvaamiseen. Tavoitteena on kuvata todellisuutta sellaisena, miten ihmiset sen ymmärtävät. Ihmisten ymmärtämisen käsittelemiseen päästään heidän käsityksiään ja kokemuksiaan tutkivalta. Anneli Niikko (2003) lisää tähän, että kuten fenomenologiassa, myös fenomenografiassa kokemukset ovat niitä suhteita, jotka muodostavat siteitä subjektin ja todellisuuden sekä subjektin ja maailman välillä (Niikko 2003, 18). Fenomenografisessa tutkimussuuntauksessa tarkoituksenmukaista ei ole kuvata käsitettyjä asioita sellaisenaan, vaan tarkoituksena on kuvata nimenomaan käsitystä siitä, miten asiat näyttävät ihmisille (Marton 1988, 141–146; Niikko 2003, 7). Marton perustelee tätä lisäämällä, etteivät ihmiset suinkaan vain ymmärrä ja koe, he ymmärtävät ja kokevat *asioita*. Tämän vuoksi on ymmärtämistä ja kokemusta käsiteltävä ihmisten käsitysten ja kokemusten kautta: miten he käsittävät *asioita* ja miten he kokevat *asioita*. (Marton 1988, 146–147.)

Michael Uljens kuvailee teoksessaan Fenomenografi - forskning om uppfattning (1989) fenomenografian keskeisintä käsitettä, käsitystä, asian ymmärtämisenä, johon päästään mitä- ja miten-kysymyksiä esittämällä. Ymmärtäminen on kontekstoimista ja dekontekstoimista. (Uljens 1989, 19–29.) Näillä ymmärrän Uljensin tarkoittavan, että ymmärtämisen edellytys on käsitysten ajatteleminen kontekstisidonnaisena ja toisaalta irrallaan

kontekstista. Käsitukset ovat aina jonkun tai jonkin jollain tavalla ilmaiseman kokemuksen mukaisia tulkintoja (Marton 1988, 155).

Fenomenografisen tutkimusotteen tavoite on kuvata erilaisten yksilöiden käsityksiä mielenkiintoisesta ilmiöstä. Kuvaamisen arvoisia ovat sekä yksilöiden yksilölliset käsitykset että yksilöiden kollektiiviset käsitykset (Marton 1988, 141; Niikko 2003, 7). Fenomenografiasta kirjoittaneet tieteen tekijät kertovat fenomenografian polveutuvan fenomenologiasta. Kirsti Häkkinen (1996, 6–12) esittelee fenomenologian ja fenomenografian eroja teoreettisessa katsauksessaan. Hän esittää husserlilaisen fenomenologian olevan filosofia ja fenomenografian puolestaan empiirinen tiede. Fenomenografia on Häkkisen esityksen mukaan tällöin aineistosuuntautuneempi kuin fenomenologia, joka puolestaan korostaa metodologisia kysymyksiä.

Husserlilainen fenomenologia -termi tulee Martonin mukaan fenomenologian isänä pidetyn Edmund Husserlin teoriasta (Marton 1988, 153–154). Myös Martti Grönfors (1982, 21) mainitsee Husserlin olevan yksi fenomenologisen sosiaalifilosofian voimahahmoista, joka on käyttänyt fenomenologisen filosofian taustalla Immanuel Kantin ajattelua. Marton esittelee artikkelissaan husserlilaista fenomenologiaa 'puhdas mieli' -käsitteen ympäriltä. 'Puhtaalla mielellä' Marton kertoo Husserlin tarkoittaneen tutkijan tavoitetta erottaa omat ennakko-käsityksensä tutkittavana olevasta ilmiöstä. Häkkinen puolestaan esittelee Uljensin tyrmänneen tämän ajatuksen, sillä Uljensin mukaan tutkijan on mahdotonta lähestyä empiiristä tutkimusta täysin objektiivisesti, sillä kiinnostusta käsiteltävää ilmiötä kohtaan on aina tiedonintressi. (Marton 1988, 153–154; Häkkinen 1996, 6–12.) Tiedonintressillä Uljens tarkoittaa sitä, että tutkija, joka on kiinnostunut tutkittavasta aiheesta alkaa tutkia tätä aihetta siksi, että on jo valmiiksi kiinnostunut siitä (Uljens 1989, 13–18).

Tutkin käsityksiä, mikä on fenomenografialle luontaista. (Marton 1988, 141–146; Niikko 2003, 7.) Pyrin kuvaamaan sitä, miten haastattelemiini varhaiskasvattajat käsittävät lapsen seksuaalisuuden päiväkodissa. Näitä käsityksiä kuvaamalla saan pohjaa tulkinalleni, jossa pyrin arvioimaan haastattelemieni varhaiskasvattajien valmiuksia seksuaalikasvattajina.

Tutkielmassani en yritä löytää totuutta lasten seksuaalisuudesta enkä lähde yleistämään niitä tuloksia, joita löydän. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustuloksen yleistettävyydestä on puhuttu paljon ja todettu, ettei se ole relevanttia. (Alasuutari 1995, 231–251.) Tavoitteena on kuvata niitä käsityksiä ja kokemuksia, joita aineistoni keräämiseen osallistuneilla varhaiskasvattajilla on varhaiskasvatuksen piirissä olevien lasten seksuaalisuudesta ja sen ilmenemisestä. Myöskään Niikon (2003, 15) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei ole mahdollista saavuttaa totuutta, mutta voi pyrkiä kuvaamaan mahdollisimman tarkasti sitä todellisuutta, jota tutkitaan.

3.3 Aineiston hankinta

Hankkeen kautta, johon tutkielmani kiinnittyy, pyysin varhaiskasvatussuunnitelman tekemistä aloittelevaa päiväkotia aineistonhankkimisen lähteeksi. Päiväkoti on lappilainen yksityinen päiväkotia, jossa työskentelee kuusi vakituista lastenhoitajaa sekä kaksi lastentarhanopettajaa, joista toinen on myös päiväkodin johtaja. Päiväkoti valikoitui hankkeeseen pilottipäiväkodiksi, sillä se alkoi hankkeen avustamana tehdä seksuaalikasvatussuunnitelmaa osaksi omaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa. Haastatteluun osallistui viisi vakituudessa työsuhhteessa olevaa lastenhoitajaa, molemmat lastentarhanopettajat sekä yksi työharjoitteluaan kyseisessä päiväkodissa suorittamassa ollut lapsiin ja nuoriin suuntautuva lähihoitajaopiskelija, eli yhteensä kahdeksan haastateltavaa. Haastattelut toteutettiin marraskuussa 2016.

Päiväkodissa, jonka hoitohenkilökuntaa haastattelin aineistoani varten, on sekavessat. Vessoja ei ole jaoteltu sukupuolten mukaan, vaan niissä käyvät kaikki yhdessä. Lapsille vessasta löytyy useampi vessanpönttö, jotta tarpeet voi tehdä yhtä aikaa, jos niin haluaa. Vessarauhan saa aina halutessaan ja varsinkin isommalla hädällä käydessään. Päiväkodin pihalta löytyy myös saunarakennus, jossa yli kolmivuotiaat lapset saunovat yhdessä hoitohenkilökunnan kanssa kerran vuodessa.

Loin haastattelurungon (Liite 1) Freudin seksuaalisuus-teorian osasten sekä seksuaalikasvatusteorioiden pohjalta. Pyysin haastateltavilta allekirjoituksen tutkimuslupa-

jossa pyysin lupaa käyttää haastatteluja tutkielmani aineistona (Liite 2). Haastattelukysymykset jaoin teemoihin, joissa käsittelin eri osioita seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen liittyen. Haastattelin jokaista päiväkodin työntekijää yksin, eli olin kerrallaan kahdestaan haastateltavan kanssa. Äänitin jokaisen haastattelun, ja litteroituani haastattelut poistin äänitallenteet jokaisesta laitteesta, jossa ne sijaitsivat. Lähdin aineiston hankkimisessa ajattelemaan, kuinka saan parhaalla mahdollisella tavalla tietoa varhaiskasvattajien valmiuksista seksuaalikasvattajana. Teemahaastatteluissa keskeisiksi teemoiksi nousivat varhaiskasvattajien käsitykset lapsen seksuaalisuudesta sekä heidän omat käsityksensä seksuaalikasvattamisen merkityksestä ja mahdollisista keinoista siihen.

Haastattelurunko rakentui pitkälti omista käsityksistäni seksuaalikasvatuksesta sekä freudilaisen teorian pohjalta. Pyrin kuitenkin objektiivisuuteen, jotta en odota tiettyjä vastauksia haastateltavilta. Siksi muotoilinkin kysymykset miten- ja millaisia -kysymyksiksi. Haastattelussa jaoin kysyttävät aiheet teemojen mukaan. Ensiksi kysyin haastateltavan koulutus- ja työkokemustaustasta, sen jälkeen lapsen seksuaalisuudesta sekä seksuaalikasvatuksen tarpeesta, ja viimeisenä haastateltavan omista valmiuksistaan seksuaalikasvattajana. Vuorovaikutustilanne oli erilainen jokaisen haastateltavan kohdalla. Muutaman haastattelun kohdalla minulle haastattelijana tuli tunne, että haastateltavat olivat rentoina ja uskalsivat vastata kysymyksiin täysin rehellisesti. Toisaalta taas muutamien haastattelujen kohdalla tunsin, että vuorovaikutustilanne ei ole niin avoin kuin se voisi olla. Ehkä nämä haastateltavat jännittivät tilannetta ja osa sanoikin ääneen, että heitä jännittää. Näissä haastattelutilanteissa koin, etten saanut täysin rehellisiä vastauksia. Näille haastatelluille turvallisempi tunne haastattelutilanteessa olisi varmastikin taannut rehellisemmin vastaamisen. Ennen haastattelun aloitusta korostin mahdollisimman paljon sitä, että en ole yrittämässä saada heitä vastaamaan oikein, eikä kysymyksieni edes ole olemassa oikeita saati vääriä vastauksia.

Haastattelutilanteen alkaessa olin haastateltaville entuudestaan tuttu, sillä vuoden 2017 alussa olin menossa kouluttamaan heitä hankkeen puolesta. Olin tavannut haastateltavat etukäteen syyskuussa 2016 hankkeen nimissä, jolloin myös pyysin heidän alustavaa suostumustaan osallistua aineistonkeräämiseen tutkielmaani varten. Joissain haastattelu-

tilanteessa koin, että haastateltavat pyrkivät vastaamaan kysymyksiini mahdollisimman oikein eivätkä silloin välttämättä vastanneet täysin rehellisesti omien tuntemustensa mukaan. Koin heille olevan hieman vaikea suhtautua minuun tutkijana haastattelutilanteessa, kun olimme aiemmin olleet koulutustilanteessa erilaisessa vuorovaikutuksessa.

Tutkielmani aineisto koostuu kahdeksasta haastattelusta. Jotkut haastatelluista ovat päiväkodin vakituisia työntekijöitä, jotkut sijaisia tai harjoittelijoita. Haastateltavien anonymiteettisuojaan takaamiseksi en kerro tarkalleen heidän työkokemustaan vuosissa, mutta esitän ne laajemmalla skaalalla. En kerro tarkasti myöskään koulutusta, mutta kerron koulutusalan, jota he ovat opiskelleet. Haastateltavista kaksi olivat miesoletettuja ja kuusi naisoletettuja. En kysynyt haastateltavien edustamaa sukupuolta taustatietoja selvittäessäni, joten en voi tässä kertoa, mitä sukupuolta kukin haastateltava edustaa, mutta voin olettaa. Kahdeksasta haastateltavasta kolme on työskennellyt varhaiskasvatusalalla yli kymmenen vuotta, kolmen varhaiskasvatusalan työkokemus jakautuu muutamien kuukauden ja kolmen vuoden välille, kaksi on työskennellyt alalla viidestä kymmeneen vuotta. Kolmella haastateltavista on korkeakoulututkinto ja viidellä toisen asteen tutkinto. Seitsemällä haastatellulla on joko sosiaali- ja terveysalan tai kasvatusalan koulutus, yksi oli haastattelujen aikana vielä kouluttautumassa näille aloille.

Muutin jokaisen haastatteleman henkilön kirjain-numero -yhdistelmäksi sattumanvaraisessa järjestyksessä. Kutsun tätä koodaamiseksi ja kirjain-numero -yhdistelmiä koodiksi. Koodatessa en säilyttänyt haastattelujen järjestystä samana kuin haastattelutilanteessa. Koodit ovat H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7 ja H8. Koodien järjestys ei siis kuvaa haastattelujen järjestystä, mutta niiden avulla hahmotan, mitkä otteet haastatelluista ovat samasta haastattelusta. Jokainen koodi kuvaa aina yhden haastattelun vastauksia.

3.4 Aineiston analyysi

Analysoin aineistoani fenomenografista analyysia käyttäen. Sekä Niikon (2003) että Jani Gomanin ja Juha Perttulan (1999) mukaan fenomenografisessa analyysissä tavoitteena on löytää merkitykset ja vertailla niitä. Merkitysten avulla pyritään kuvaamaan todellisuutta sen ilmiön näkökulmasta, jota kulloinkin käsitellään. (Uljens 1989, 44;

Goman & Perttula 1999, 112; Niikko 2003, 15–16.) Tarkka kuvaus fenomenografisessa tutkimuksessa saadaan, kun verrataan tulkinnan tuotoksena saatuja käsityksiä niihin ilmaisuihin, joita aineistosta löytyy sekä siihen teoriaan, joka kuvaa käsiteltävää ilmiötä. Näistä vertailuista ja koko fenomenografisen analyysin prosessista luodaan lopuksi kuvauskategoria tai tulosavaruus, joka on tutkimuksen tulos. Kuvauskategorian tai tulosavaruuden tehtävänä on kuvata todellisuutta niiden käsitysten valossa, joita fenomenografisessa tutkielmassa on pyritty löytämään. (Marton 1988, 146–148; Uljens 1989, 46–47, Niikko 2003, 39.)

Uljens (1989) esittelee teoksessaan fenomenografisen analyysin vaiheita. Tärkeäksi hän nostaa kategorioiden luomisen. Kategoriat luodaan, jotta voidaan verrata ilmiötä kuvaamaan löydettyjä käsityksiä keskenään ja siten löytää niiden luomia merkityksiä. Näitä merkityksiä kutsutaan merkitysyksiköiksi, joita verrataan ilmaistuihin käsityksiin ja tutkimusaiheen kontekstiin. Tästä prosessista saadaan fenomenografinen tutkimustulos, jota kuvataan kuvauskategorioilla tai tulosavaruudella. Analysoinnin ensimmäisessä vaiheessa aineistosta etsitään ilmaisuja, jotka tulkitaan liittyvän tutkittavaan ilmiöön. Tutkielman tekijä voi tulkita niiden vastaavan esimerkiksi tutkimuskysymykseen tai ajatella niiden muuten liittyvän tutkimuksen ilmiöön. Tämä tarkoittaa ilmaistujen käsitysten merkitysten tulkintaa, eli merkitysyksiköiden luomista. (Marton 1988, 154–155; Uljens 1989, 44–46.)

Haastattelut tehtyinä litteroin ne äänitallenteiden pohjalta. Tämän jälkeen tulostin litteroidun aineistoni ja etsin sieltä sanoja ja ilmaisuja, joiden ajattelin liittyvän tutkielmani ilmiöön, eli käsityksiin lapsen seksuaalisuudesta. Toteutin siis fenomenografisen analyysin ensimmäistä vaihetta, jossa määritetään merkitysyksiöt, eli tulkitaan ja siten määritetään merkitys ilmaistulle käsitykselle. (Uljens 1989, 44; Häkkinen 1996, 41–42.) Havaitsin osan sanoista ja ilmaisuista liittyvän toiminnallisiin seksuaalisuuden ilmaisun keinoihin ja osan kielellisen seksuaalisuuden ilmaisun keinoihin. Siispä loin kategoriat *Toiminnallisen ilmaisun keinot* sekä *Kielellisen ilmaisun keinot*. Jaoin löytämäni sanat sekä ilmaisut näiden kategorioiden alle. Taulukossa 1 esittelen kategorisoinnista tiivistetyn esimerkin.

TAULUKKO 1. Analysoinnin ensimmäisen vaiheen kategorisoinnista tiivistetty esimerkki.

Toiminnalliset ilmaisun tavat		Kielellisen ilmaisun tavat	
Alkuperäinen ilmaisu	Merkitysyksikkö	Alkuperäinen ilmaisu	Merkitysyksikkö
<i>Ääripää on ehkä se unnutus, mutta myös semmonen kaverin suutelu, pussailu halailu. (H1)</i>	Unnutus, suutelu, pussailu, halailu	<i>Ne on näitä vertailuja vähän, että mie oon tyttö, sie oot poika. Mullon sitä, sullon tätä. (H2)</i>	Vertailu
<i>Ne menevät toisten päälle muka kyhnyttävät. (H7) Hakeudutaan kaverin viereen ja haetaan sitä kosketusta -- tykkää olla -- kainalossa. (H1)</i>	Kosketuksen hakeminen, lähelle meneminen	<i>Kaikki vessahommat, ko lapset on hirveen kiinnostuneita, että miksi sulla on pippeli ja mulla ei. (H3)</i>	Pohdinta
<i>Tämmöset pyllyn ja pippelin ja näitten esittelyt --. (H1)</i>	Intiimialueiden esittely	<i>Meitä aikuisia kohtaan huomaa, että jotkut tytöt -- niinkö silleen, että "Vau, sä näytät niin..." silleen, että semmosta ihailua. (H6)</i>	Ihailu
<i>Se on niinku lasten oma kehon ihmettelyä, jopa tunnustelua. (H8)</i>	Kehon ihmettely	<i>Siinä vaiheessa, ko lapsilta tulee kysymyksiä, et miten lapset syntyy. (H7)</i>	Kysymykset aikuisille
<i>Vessassa kato tiirailaan, jos toinen tulee vessaan, että jaa että sulla on tuommonen. (H2)</i>	Toisten kehojen tiirailu	<i>-- et ku äiti teki sitä sen miehen kanssa --. (H5)</i>	Havainnoista puhuminen

Kategorisoin aineistoni sen mukaan, millä tavalla haastateltavat kertoivat lapsen seksuaalisuuden ilmenevän päiväkodin arjessa. Aineistosta löytyi kielelliseen ilmaisuun viittaavia tapoja sekä toimintaan viittaavia tapoja. Jaoin löytämäni merkitysyksiköt näihin kahteen kategoriaan analyysin ensimmäisessä vaiheessa. Siten minun on selkeämpi havainnoida ja tulkita löytämiäni käsityksiä.

3.4.1 Toiminnalliset ilmaisun tavat

Haastattelemiini varhaiskasvattajat määrittelevät lapsen seksuaalisuuden ilmenevän toimintana, jonka perusteella tein kategorisoinnin toisen kategorian löytämilleni merkitysyksiköille. Aineiston analyysin ensimmäisen vaiheen mukaan lapsen seksuaalisuuden ilmenemisen voi havaita päiväkodin arjessa unnutuksena (lapsen itsetyydytys), hoitokaverien sekä hoitohenkilökunnan halailuna ja pussailuna, omien kehonosien, kuten pepun, pippelin ja pimpin esittelynä, vessakeskusteluina, leikeissä, tyttöjen ja poikien eroja ääneen miettiessä, kosketuksen ja läheisyyden hakemisena hoitokaverilta, hoitohenkilökunnan kainaloon menemisenä tai ihan vaan viereen tulemisena.

No näitä unnutusjuttujahan meillä sitten myöskin on. (H4)

Helpoitenhan se minusta se niinkö siihen seksuaalisuuteen just tää unnutus. (H3)

Ääripää on ehkä se unnutus. (H1)

Vähä pojat pippeliä siellä vemputtellee (saunassa). (H3)

Siis siihen on joskus törmänny, ko lapsi ko on käymäs nukkumaan, et siin vaihees niinku koskettelee itteään. (H5)

Haastateltavien ilmaisemien käsitysten mukaan lapset hakeutuvat lähelle ja hakevat kosketusta. Jotkut lapset karttavat kosketusta ja välttelevät läheisyyttä.

*Hakeudutaan kaverin viereen ja haetaan sitä kosketusta ja osa tykkää olla oikeinki sit-
ten kainalossa, kun luetaan vaikka satuja. (H1)*

*Ne menevät toisten päälle muka kyhnyttävät. -- Mutta aika viatonta se kuitenkin sillä lail-
la, että se on sitä, etupäässä just sitä, että halaillaan ja kyhnytetään päällä ja saatetaan
pusu antaa tai jotaki tämmöstä. (H7)*

*Ja on kai se osa sitä sama myös se karttaminen sitten, että ei tykkää, että ehkä käydään
häthätää se joku hali ja rutistus ottamassa, mut sitten on äkkiä kiire pois. (H1)*

Maija Kajan (2006, 104) kutsuu ihoa ihmisen suurimmaksi sukupuolielimeksi. Suku-
puolielimellä hän tarkoittaa sellaista ihmisen osaa, jonka oikeanlaisesta koskettamisesta
aiheutuu ihmiselle mielihyvää. Myös Freudin määritelmä ihmisen seksuaalisuudesta
perustuu pitkälti fyysisten ominaisuuksien kautta asian määrittämiseen. Jokainen Freu-
din esittämistä seksuaalisen kehityksen vaiheista liittyy tavalla tai toisella fyysisen kon-
takin aiheuttamaan mielihyvään. (Jacobs 2003, 42–55.) Myös Väestöliitto määrittelee
kaiken sukupuolielimiin liittyvän toiminnan ja oman kehonsa muiden osien ihmettele-
misen olevan osa lapsen seksuaalisuutta. (Väestöliiton verkkosivut 2017.) Väestöliiton
määritelmän perusteella voi siis päätellä lähes kaiken lapsen toiminnan liittyvän seksu-
aalisuuteen. Toki seksuaalisuutta onkin määritelty niin, että se liittyy ihmisen fyysiseen,
psykkiseen ja sosiaaliseen kehitykseen (Cacciatore 2006, 205–207). Tällöin voidaan
ajatella ihmisen kaiken toiminnan liittyvänkin myös seksuaaliseen toimintaan. Määri-
telmä vaikuttaa siltä, ettei mikään ihmisen toiminta olisi epäseksuaalista. Tähän vaikut-
taa tietenkin kunkin käsitys seksuaalisuudesta, jota tässäkin tutkielmassa pyritään yh-
destä näkökulmasta selvittää.

*Tai leikeissä on näitä vauvan hoivaamista tai tämmösiä ja kotisleikkejä. On äitiä, isää
ja jaetaan näitä rooleja sitte sielä. (H2)*

Haastattelemiini varhaiskasvattajat huomaavat lasten tuovan pohdinnan aiheet myös
leikkeihin. Esimerkiksi koti-leikissä lapset usein jakavat toisilleen perheessä havaitse-
miaan rooleja, joihin he eläytyvät ja siten leikkivät aikuisia.

3.4.2 Kielellisen ilmaisun tavat

Valitsin kaikille aineistosta löytyneille kielellisen ilmaisun tapoihin viittaavat seksuaalisuuden ilmaisemisen tyyli yhdeksi kategoriaksi. Siihen kuuluvat keskustelut, vertailut, ääneen ihmettelemiset ja kysymysten esittämiset. Haastateltavien mukaan lapset keskustelvat paljonkin keskenään, esittävät kysymyksiä niin toisilleen kuin aikuisillekin sekä ihmettelevät ja hämmästelevät ääneen esimerkiksi kehonosien eroavaisuuksia, joita he myös vertailevat keskenään.

Mie näkisin, että se on niinku lasten oman kehon ihmettelyä, jopa tunnustelua. (H8)

Kehonosien nimeäminen on yksi niistä kielellisen ilmaisun tavoista, jonka löysin aineistosta analyysin ensimmäisessä vaiheessa ja liitin sen osaksi kielellisen ilmaisun tapoja. Sandnabba ym. (2003) eivät mainitse tutkimuksessaan kehonosien nimeämistä. Hekin havaitsivat suuren osan lapsista (41%) osoittavan kuitenkin kiinnostusta tyttöjen ja poikien eroavaisuuksista ja puhuvan niistä avoimesti. Tutkimusraportissa ei käy ilmi, mihin jäljelle jäänyt 59% havainnoiduista lapsista osoitti kiinnostusta, tai osoittivatko he ollenkaan kiinnostusta. (Sandnabba ym. 2003, 585–592.) Ingman-Fribergin ja Cacciatoren vuonna 2013 toteuttama Laseke-kysely tuotti tietoa päiväkodin työntekijöiden käsityksistä lapsen seksuaaliterveydestä. Kyselyssä tuli esille, että lapset puhuvat eniten kehonosistaan ja niiden tehtävistä. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 79.)

Myös tämän tutkielman aineistosta nousi esiin lasten keskustelut. Keskenään lapset keskustelevat sukupuolista, sukupuolielimistä, havainnoistaan sekä tyttöjen ja poikien eroista. Keskusteluita käydään hyvin usein vessassa, sillä siellä lapset riisuvat paljaaksi ne kehonosat, jotka ovat suurimman osan päivästä piilossa ja joita ei näe muulloin.

No kyllä ne on näitä arkipäiväisiä lapsen keskusteluita, minkä kautta näkyy just vessakeskustelut. Ne on näitä vertailuja vähän, että mie oon tyttö, sie oot poika. Mullon sitä, sullon tätä. Niinkö tämmösiä. (H2)

Ja sitten tuota no tietenki kaikki vessahommat, ko lapset on hirveen kiinnostuneita, että miksi sulla on pippeli ja mulla ei. (H3)

Vessassa varmaan tosiaan eniten mietitään, kellä on mitäki ja just se, että laitetaan piiloon sitte ko on vessahommat hoijettu, että sitte housut jalkaan, ettei juosta täällä peppu paljaana. (H4)

No ehkä enemmänkin näillä pienillä semmosena ihmettelynä ja niinkö että... Vasta oli tosi hyvä minun mielestä, ko mie olin yhen pojan kans vessassa ni se vain yhtäkkiä tokas, että Pirjolla (nimi muutettu) on pippeli. (H6)

Päiväkodissa, jossa suoritin haastattelut on sekavessat lapsille, joissa vessanpöntötkin on sijoitettu vastakkain.

Ja vessassa kato tiirailaan, jos toinen tulee vessaan, että jaa, että sulla on tuommonen. (H2)

Haastateltavat näkevät sekavessat luonnollisina ja itsestään selvinä asioina päiväkodin arjessa. Vessoja pidetään otollisina paikkoina seksuaalikasvatukselle, sillä siellä riisutaan paljaaksi ne osat, jotka muissa tilanteissa ovat vaatteiden peitossa. Eräs haastateltavista sanoi, että juuri vessatilanteet ovat kaikista luonnollisimpia tilanteita ottaa seksuaalikasvatukseen liittyvät asiat puheeksi, mutta hänen mielestään puheeksi ottaminen vaatii otollisen tilanteen keskustelulle. Hän on sitä mieltä, että aihetta ei voi välttämättä ottaa puheeksi missä tahansa tilanteessa, jos siihen ei ole johdateltu joko tilanteen itsensä tai henkilöiden johdattelemana. Otollisia tilanteita puheeksi ottamiselle hänen mukaansa ovat myös sellaiset, joissa lapsi itse esittää kysymyksiä tai kiinnostumista jotain aihetta kohtaan.

Varmaan just ne vessatilanteet, tai siin ne ois ainaki niinku kaikist luonnollisinta niinku ottaa puheeks, etä jos siel tulee jotain, mut sekin ehkä tarvii sit sen tilanteen, et ei nyt ala tost noi vaan niinku heittämään sitte jotai. -- just ku otetaan kuitenkin vaatetta pois.

(H5)

Haastateltavien mukaan sekavessat ovat toimiva systeemi sekä lasten että hoitajien kannalta. Lapset käyvät mielellään yhdessä vessassa toisistaan jutellen ja toisiaan vertaillen. Toki vessarauhan saa niin halutessaan. Pakko ei kenenkään ole käydä toisten kanssa yhdessä vessassa. Lasten keskenään käytävät keskustelut koostuvat haastateltavien mukaan nimenomaan ihmisten välillä vallitsevien fyysisten erojen havaitsemisesta ja sanoittamisesta. Lapset pyrkivät havainnoilla ja niistä aiheutuville keskusteluilla käsitteellistämään sukupuoliä ja niiden fyysisiä ominaispiirteitä.

Erja Korteniemi-Poikelan (2016) mukaan seksuaalikasvatus on aikoinaan lähtenyt siitä, että vastataan kysymyksiin. Tutkimusten edetessä on kuitenkin todettu, että pelkkä kysymyksiin vastaaminen ei riitä. Varmistaaksemme terveiden, hyvinvoivien ja vastuullisten aikuisten olemassaolon maailmassamme tulevaisuudessa, on meidän annettava seksuaalikasvatusta, joka on suunnitelmallista, säännöllistä ja ikäkauteen soveltuvaa. (Korteniemi-Poikela 2016.) Myös jotkut haastateltavat mainitsivat kysymykset yhtenä kielellisenä tapana lapsen seksuaalisuuden ilmentämiselle.

Ja sit tietysti, jos nyt lapset kysyy, et ite mie koen silleen ainaki, et ei oikeen osaa ehkä sanoa, et jos lapsi tulee kysymään jotai, ni sit ku ei oikein tiiä silleen, että no mitenköhän se nyt sitten pitäis lähtee vastaamaan tähän kysymykseen. (H5)

Siinä vaiheessa ko lapsilta tulee kysymyksiä, esimerkiksi et miten lapset syntyä. (H7)

Haastatteluista käy ilmi, että lapset ilmentävät seksuaalisuuttaan myös sanoilla ja ihannoilla. Lapset ihastelevat ja ihannoivat aikuisia ja hakevat heistä myös esikuvia ja turvaa.

No ehkä tavallaa joissaki niinku semmosena ihannointina, niinku siis semmosta niinku vanhempia kohtaan tai semmosta niinku vaikka meitä aikuisia kohtaan huomaa, että jotkut tytöt niinkö, vaikka eskaritytöt, niin ne on niinkö silleen, että ”Vau, sä näytät niin...” silleen, että semmosta ihailua. (H6)

Kehonosien sanallistaminen liitettiin myös osaksi seksuaalisuuden ilmentämistä.

Ko yhdellä lapsella oli niinkö siis pimppi osunu johonki kiveen täällä. Ja sitte alettiin selvittelemään sitä, ni sitte se lapsi vaan puhu koko ajan, että pylly. Et pyllyyn sattuu. Niin se lapsi ei tavallaan osannu ollenkaan sitte eritellä sitä, että sillä olis ollu se pimppi. -- Että se oli niinkö heille etupylly ja takapylly. (H3)

Että tossa porukalla, mitä on juteltu, ni nykyään on näitä epämääräisiä ilmasuja, joita sitten mietitään. Tuola pihalla vaikka kerran tyttö tömpsähti alas semmoseen puomiin ja sitte pyllyyn kävi kipeää. No, miten pyllyyn, että no pittää lähtee sisälle vähä kattoon, ettei oo mitään sitte semmosta, että mikä vaatis nopeasti toimia ja se näyttää eteen. Pyllyyn sattuu, no ooks ihan varma, että ku se on niinku tällä puolella, vai että sattuuko pimppiin. Pyllyyn sattuu, mutta se on tässä, eli kotona käytettiin pylly-nimeä kaikesta. Etupylly, takapylly, mistä lapsi sitte tietää oikeasti ne oikeat termit, että se on jotenki nykyajassa hassu. (H4)

Haastatteluotteissa esitetyn tilanteen myötä useat haastateltavat puhuivat ongelmasta, jonka joutuvat kohtaamaan päiväkodin ja kodin välisen yhteistyön kanssa. Haastateltavat kertoivat olevan ongelmallista, kun kotona puhutaan asioista eri tavalla kuin päiväkodissa sekä, kun kotona ei puhuta ollenkaan, ja päiväkodissa puhutaan. Vaikka haastateltavat kokivat ongelmalliseksi erilaisten nimitysten käyttämisen lapsen kehonosille kotona ja päiväkodissa, vanhempien kanssa ei ole puhuttu yhtenäisistä linjoista seksuaalikasvatuksen suhteen. Jotkut vanhemmat eivät halua, että heidän lapsilleen puhutaan seksuaalisuudesta, toiset vanhemmat puolestaan haluavat. Ingman-Fribergin ja Cacciatoren mukaan ei ole väliä, millä nimellä kehonosiaan kutsuu, kunhan kaikilla kehonosilla on nimet. Sillä oppimalla nimeämään omia kehonosiaan, lapsi oppii tunnistamaan kehonosiaan ja tulee tietoisemmaksi kehostaan. Mikä puolestaan edesauttaa hyvän itsetunnon kehittämisessä. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 99–103.)

Yhteisvessojen ansiosta lapset näkevät toisensa ilman housuja päivittäin. Haastateltavat kertovat lasten kurkkivan vessassa toistensa jalkojen väliin, ja siitä syntyy keskustelua. Lapsille opetetaan kuitenkin, että ketään ei saa koskea ilman lupaa. Lapset vertailevat,

mitä kullakin on jalkojen välissä sekä mistä tunnistaa tytön ja mistä pojan. Useat lapset nimeävät, että pojilla on pippelit ja tytöillä pimpit. Jotkut lapset käyttävät erilaisia termejä, kuten etupylly pimpistä ja takapylly pepusta. Myös Sandnabba ym. (2003) sekä Ingman-Friberg ja Cacciatore (2016) havaitsivat saman. Lapsen nimeävät pippelin kuuluvan pojalle ja pimpin tytölle. Heitä myös kiinnostaa, millaisia sukupuolielimiä kullakin on ja miksi. Lapsilla tulisi olla omaa seksuaalisuuttaan kuvaamaan omat sanat (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 82–86), jotta on mahdollista erottaa lapsen seksuaalisuus aikuisen seksuaalisuudesta. Haastatteluissa kukaan ei perustellut käsitteiden tärkeyttä, kuten Ingman-Friberg ja Cacciatore. Haastateltavat ilmaisivat seksuaalikasvatuksen toteuttamisen olevan helpompaa ja yhtenäisempää, jos kaikki käyttäisivät samoja käsitteitä kehoistaan ja seksuaalisuudesta.

Sielä ko aletaan varsinki tässä eskari-ikässä kiinnostuun kovasti, että mitä sitä toisella kehossa onkaan. (H7)

Keskustelut ovat hyvin yleinen tapa lapsen seksuaalisuuden näyttäytymisessä päiväkodissa. Myös aikuisten ja hoitokavereiden ihailu ja ihannointi ovat sellaisia tapoja. Haastateltavien mukaan etenkin esikouluikäiset lapset ihastuvat toisiinsa ja osoittavat ihastumistaan sekä sanoilla että eleillä.

3.4.3 Ryhmittely

Fenomenografisen analyysin toisessa vaiheessa on tavoitteena lajitella tai ryhmitellä määritetyt merkitykset, eli merkitysyksiköt suhteessa kontekstiin ja tutkimuskysymykseen (Uljens 1989, 44; Niikko 2003, 34). Löydettyjä ilmauksia vertaillaan keskenään ja niiden pohjalta luodaan ryhmät tai teemat (Niikko 2003, 34). Tärkein tavoite on etsiä merkitysyksiköistä samanlaisuuksia ja erilaisuuksia. Myös harvinaisuuksia ja rajatapauksia etsitään ja löydetään. Niikon mukaan jotkut merkitysyksiköt saattavat näyttäytyä jopa tärkeämpinä kuin toiset. (Uljens 1989, 44; Niikko 2003, 34.)

Määriteltyni merkitysyksiköt, aloin vertailla löytämiäni sanoja ja ilmauksia keskenään. Havaitsin niistä löytyvän paljon yhteneväisyyksiä sekä muutamia eroja. Löytämäni yh-

täläisyydet liittyivät toisiinsa niin laajasti, että suuri osa sanoista ja ilmauksista liittyivät selkeästi samaan ryhmään. Jotkut sanoista ja ilmauksista eivät liittyneet muiden kanssa mihinkään ryhmiin, ne saivat silloin oman ryhmän. Merkitysyksikköjä verratessa, joissain ei löytynyt yhtään yhtäläisyyksiä muihin merkitysyksiköihin. Jotkut sanoista ja ilmauksista loivat kahdestaan tai kolmestaan yhden ryhmän. (Uljens 1989, 44–46.)

Vertailun tuloksena sain aikaiseksi kuusi ryhmää: *Kehon koskettaminen*, *Kehon koskemattomuus*, *Kehon näyttäminen*, *Kehon katsominen*, *Kehosta puhuminen* ja *Kehon käyttäminen*. Osassa ryhmistä on havaittavissa suurin osa löytämistäni sanoista ja ilmauksista, joissakin on vain yksi, jonka en havainnut liittyvän niihin ryhmiin, jotka muodostuivat valtaosasta ilmaisuja ja sanoja. Nämä ovat Uljensin ja Niikon mainitsemissa harvinaisuuksia ja rajatapauksia. (Uljens 1989, 44; Niikko 2003, 34.) Ryhmistä aloin etsiä vastauksia tutkimuskysymykseeni *Millaisia käsityksiä varhaiskasvattajilla on lapsen seksuaalisuudesta*. Jaoin tutkimuskysymykseni kahteen tarkentavaan kysymykseen, jotka esitin ryhmittelyn yhteydessä muodostuneille merkitysyksiköille: *1. Milloin lapsen toiminta määritetään seksuaaliseksi? 2. Millaisilla käsitteillä lapsen seksuaalisuudesta puhutaan?*

Pilkoin tutkimuskysymykseni tarkentaviin kysymyksiin, joihin aloin etsiä vastauksia aineistostani. Analysoinnin tarkoitus on selkeyttää aineistoa siten, että sitä on helpompi tulkita (Eskola & Suoranta, 1998, 138). Kategorisoimalla ja sen jälkeen ryhmittelemällä aineistoni sain sen selkeämpään ja jäsennellympään muotoon, jolloin tulkinnan tekeminen, eli tutkimuskysymykseeni vastaaminen on helpompaa ja selkeämpää. (Ahonen 1994, 154.) Kuuden ryhmän avulla löysin aineistosta yhteneväisyydet ja eroavaisuudet. Kategorisointi toimi erinomaisesti aineistosta löytyneiden vastausten sekä eri teorioiden ja aiempien tutkimusten yhteneväisyyksien ja eroavaisuuksien tulkitsemiseen. (Grönfors 1982, 160–161; Uljens 1989, 44–45.)

Kysyin aineistoltani

- Millainen lapsen toiminta määritetään seksuaaliseksi?
- Millaisilla käsitteillä lapsen seksuaalisuudesta puhutaan?

Taulukossa 2 havainnollistan tiiviin esimerkin avulla, kuinka päädyin toteuttamaani ryhmittelyyn.

TAULUKKO 2. Esimerkki ryhmittelystä.

Merkitysyksikkö	Millainen lapsen toiminta määritetään seksuaaliseksi?	Millaisilla käsitteillä lapsen seksuaalisuudesta puhutaan?
Unnutus, suutelu, pussailu, halailu, kosketuksen hakeminen, lähelle meneminen, kainalossa oleminen, syliin haluaminen, kaulaan hypääminen, kehon tunnusteleminen, silittely	Kehon koskettaminen	Toimintaa kuvaavat käsitteet
Kosketuksen ja halailun karttaminen	Kehon koskemattomuus	
Intiimialueiden esittely	Kehon näyttäminen	
Toisten kehojen tiirailu	Kehon katsominen	
Leikit, matkiminen	Kehon käyttäminen	
Vertailu, pohdinta, ihailu, kysymykset aikuisille, havainnoista puhuminen, kiinnostuksen herääminen, kehonosien nimeäminen, aikuisten ihailu	Kehosta puhuminen	Kielellistä ilmaisua kuvaavat käsitteet

Fenomenografisen analyysin kolmannessa vaiheessa tavoitteena on saada määriteltyä kategorioita ja kategoriarajoja vertailemalla jo löydettyjä merkitysyksikköjä koko aineistosta löytyviin merkityksiin. Silloin analyysin toisessa vaiheessa tulkinnasta saadut ryhmittelyn tuotokset muunnetaan kategorioiksi. (Niikko 2003, 36.) Ymmärrän tämän vaiheen takaavan sen, ettei kategorioita ole silloin voitu määrittää ennen analyysin aloit-

tamista, vaan kategoriat syntyvät analyysiprosessin edetessä, kuten fenomenografiselle tutkimusotteelle on tarkoituksenmukaista. (Marton 1988, 146–148.)

Analyysin tässä vaiheessa aloin verrata ryhmittelyvaiheessa määrittelemiäni ryhmiä alun perin löytämiini sanoihin ja ilmaisuihin, jotka tulkitsin liittyvän tutkielmani ilmiöön. Käsitetasolla en havainnut samankaltaisuuksia paljoakaan. Tarkoituksena tässä vaiheessa oli tuoda yhteen ja erotella niitä ryhmiä, jotka on tulkinnan perusteella analyysin toisessa vaiheessa luotu. (Marton 1988, 154–155.) Määrittelin toisen analyysivaiheen ryhmien liittyvän eri aisteihin ja niiden kautta lapsen seksuaalisuuden käsittämiseen. Löytämilleni ryhmille yhteistä on aistit. Viisi kuudesta ryhmästä on positiivisessa muodossa ja yksi kuudesta negatiivisessa. Tällä tarkoitan sitä, että viisi ryhmää ilmaisevat toimintaa tai positiivista aktiivisuutta, kun puolestaan yksi ryhmä ilmaisee passiivisuutta, eli negatiivisessa muodossa olevaa aktiivisuutta.

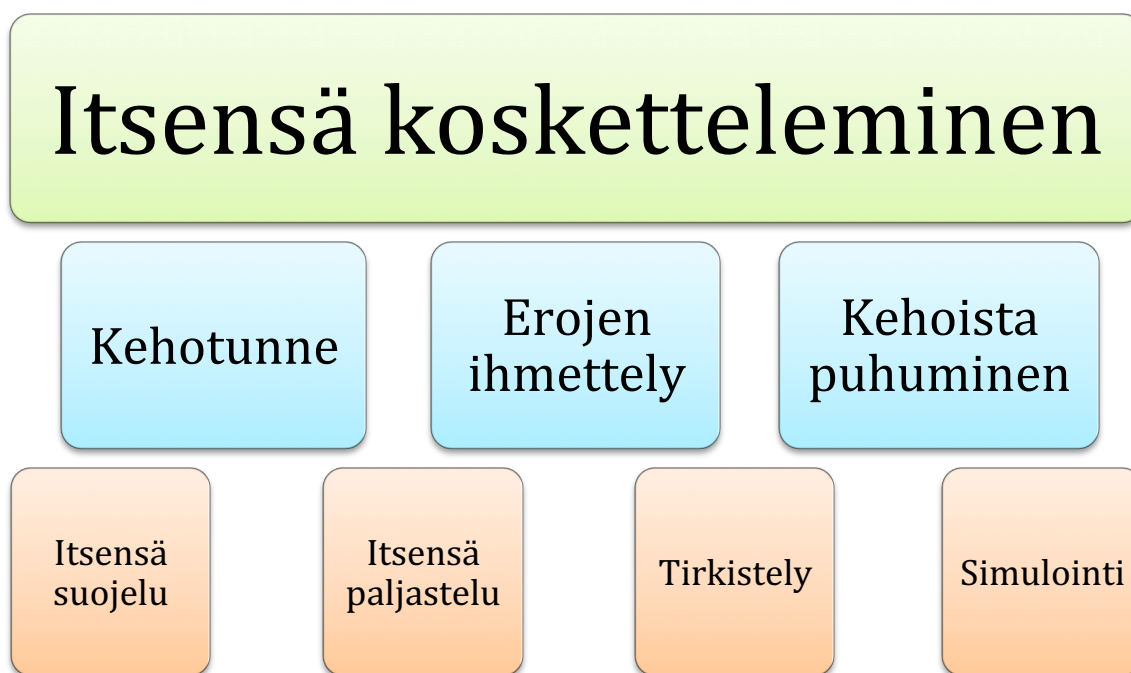
3.4.4 Kuvauskategoriat

Fenomenografisen analyysin neljännessä vaiheessa tavoitteena on yhdistää kategoriat teoreettisten lähtökohtien pohjalta. Silloin ne muovautuvat laajempaa käsitteistöä kuvaaviksi kategorioiksi, joita Marton nimittää kuvauskategorioiksi. (Marton 1988, 145–148; Niikko 2003, 36–37.) Kuvauskategoriat rakentuvat tutkielman tekijän tulkinnan avulla. Kuvauskategoria on fenomenografisen analyysin päämäärä, eli tutkimuksen tulos (Uljens 1989, 46–47; Marton 1988, 147; Niikko 2003, 39.) Kuvauskategorioiden rakentamiseen tarvitaan siis analyysivaiheen mikrotasosta eteneminen yleisempien kategorioiden luomiseen. (Marton, 1988; Niikko 2003.) Niikko ja Uljens esittelevät erilaisia kuvauskategoria-vaihtoehtoja. Kuvauskategoriat voivat olla keskenään samanarvoisia, tai ne voidaan esittää jaksottaisesti, eli hierarkkisesti, vertikaalisesti tai horisontaalisesti. (Uljens 1989, 46–58; Niikko 2003, 37–38.)

Fenomenografisen tutkimuksen tuloksen kuvaaminen on hyvä Niikon (2003, 39) mukaan pitää arkikielisenä. Silloin tutkielman lukijan on mahdollista ymmärtää kirjoitettua raporttia tutkimuksesta. Niikko muistuttaa myös siitä, että tutkimuksen tuloksia kuvaavissaan tutkielman tekijän on hyvä huomioida ero löytämisen ja puolustamisen proses-

sien välillä, kun tehdään tieteellistä työtä. Siksi hänen mukaansa toistettavuuden vaatiminen laadullisessa tutkimuksessa ei ole aiheellista. (Niikko 2003, 39–40.) Valitsin tutkielmani analyysin neljännelle vaiheelle luoda hierarkkisen kuvauskategorian, sillä havaitsin joidenkin käsitysten nousevan tärkeämmäksi kuin toisten. Tärkeämmillä tässä tarkoitan yleisyyttä, eli sitä, kuinka usein tulkitsin tiettyjen käsitteiden näkyvän aineistossani. Muotoilemassani hierarkkisessa kuvauskategoriassa kategoriat eivät välttämättä linkity toisiinsa. Esitän ne hierarkkisessa järjestyksessä. Ylimmällä tasolla olevan kategorian alle sijoitetut kategoriat eivät siis ole ylemmän tason kategorian alakategorioita, vaan pelkästään alempiarvoisemmassa asemassa kuvauksessani. Kuvassa 1 havainnollistan hierarkkista kuvauskategoriaani kuvallisesti.

Kuva 1. Kuvallinen esimerkki hierarkkisesta kuvauskategoriasta.

Tässä kuvauskategoriassa on esitetty ne kategoriat, jotka muodostin siitä tulkinnasta, jonka tein aineiston analyysin neljännessä vaiheessa, kun vertasin muodostamiani ryhmiä käyttämäni teoriapohjaan. Järjestelin kategoriat hierarkkisesti siitä syystä, että nämä käsitykset, joita tulkitsin varhaiskasvattajilla lapsen seksuaalisuudesta olevan, eivät olleet ilmaistuna yhdenvertaisina. Tässä vaiheessa muistutan, että tämä kuvauskategoria on omaa tulkintaani, joka on syntynyt sen vertailun pohjalta, jonka tein analyysin toisen

ja kolmannen vaiheen aikana luomistani ryhmistä kappaleessa kaksi esittelemääni teoriapohjaan. (Uljens 1989, 46–47; Marton 1988, 146–148; Niikko 2003, 39.)

Häkkinen (1996) kirjoittaa katsauksessaan fenomenografisen tutkimuksen saamasta kritiikistä. On otettu huomioon, että käsitysten ollessa tutkimuksen kohteena, on käsitteet määritelty osittain niin abstraktilla tasolla, että käytännön tutkimuksen tekeminen niiden pohjalta on haastavaa (Häkkinen 1996, 46). Sen vuoksi myös tutkimustuloksen yleistäminen lienee mahdotonta. Tämän ovat teoksissaan maininneet muun muassa Marton (1988, 154–156), Uljens (1989, 52–58) sekä Ahonen (1994, 157). Laadullisessa tutkimuksessa tuloksen yleistäminen ei ole edes tarpeellista, sillä yleensä laadullisessa tutkimuksessa keskitytään tiettyyn ryhmään ja tilanteeseen, jolle ja jossa tutkimus tehdään (Alasuutari 1995, 31–54). Kappaleessa neljä kerron, kuinka päädyin lopulliseen tulkintaani ja esittämäni kuvauskategorian luomiseen.

4 VARHAISKASVATTAJIEN KÄSITYKSIÄ LAPSEN SEKSUAALISUUDESTA

4.1 Itsensä kosketteleminen

Tässä kappaleessa esittelen kappaleessa 3.3.4 havainnollistamani kuvauskategorian, jossa tulkitsemani varhaiskasvattajien käsitykset lapsen seksuaalisuudesta on esitetty hierarkkisessa järjestyksessä. Yleisimmäksi kategoriaksi nostin kuvauksessani itsensä koskettelemisen. Uljens (1989) esittelee hierarkkisen kuvauskategorian rakentamiseen useita erilaisia vaihtoehtoja. Toisaalta kategoriat voivat olla toisiinsa sidottuja, toisaalta eivät. Tämä riippuu kuvauskategorian tekijästä, eli tulkinnan tekijästä. (Uljens 1989, 50–51.) Tämän tutkielman tulkinnassa kategoriat eivät ole automaattisesti toisiinsa sidottuja.

Useat haastateltavat mainitsivat unnutuksen puhuessamme seksuaalisuuden ilmenemisestä. Unnuttaessaan lapsi hyväilee itseään ja hakee sillä lohtua ja turvaa. Jotkut unnuttavat myös huvikseen. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 18, 83–84.) Monet haastateltavista sanoivat unnutuksen olevan kuitenkin vain yksi ääripäistä seksuaalisuuden ilmenemistä ajateltaessa. Samoin omien kehonosien esitleminen ja toisten kehonosien tiirailu ovat haastateltavien mukaan ääripään ilmenemismuotoja eivätkä suinkaan joka päivä tapahtuvia seksuaalisuuden ilmentämisen keinoja. Unnutus ja muu oman kehon koskettelu mainittiin aineistossa kaikista eniten lapsen seksuaalisuutta aikuisen toimesta ilmaistuna. Tästä syystä tulkitsin sen olevan kaikista yleisin varhaiskasvattajien lapsen seksuaalisuutta käsittävä tapa. Loin kuvauskategorian hierarkkisen järjestyksen yleisimmäksi kategoriaksi itsensä koskettelemisen.

Jo Freud havaitsi lapsen itsetyydytyksen, eli unnutuksen liittyvän lapsen seksuaalisuuden ilmentämiseen (Freud 1977, 102–111). Unnuttamisella lapsi ei hae seksuaalista mielihyvää samalla tavalla kuten aikuinen masturboidessaan, sillä seksuaaliset mielikuvat puuttuvat (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 52). Unnutuksen tavoite on

enemmänkin turvallisuuden tunteen hakeminen sekä kehosta saadun mielihyvän tunteminen muutoin (Mallants & Casteels 2008, 1112). Freud määritteli seksuaalisen mielihyvän tunteen olevan vahvasti fyysistä kokemusta (1977, 122). Päätellen käsityksen itsensä koskettelemisesta olleen määrittämässä seksuaalisuutta jo pitkään. Tästäkin syystä tulkitsin itsensä koskettelemisen olevan kaikista yleisin lapsen seksuaalisuutta käsittävä tapa. Lapsi unnuttaa nukahtaakseen paremmin, saadakseen turvallisuuden tunnetta tai rauhoittuakseen. (Sandnabba ym. 2003, 582–596; Mallants & Casteels 2008, 1112; Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 73–75.) Aineistostani ei käynyt ilmi niitä syitä, miksi lapsi koskettelee itseään. Toisaalta tiedän, että haastattelemani varhaiskasvattajat olivat tutustuneet Ingman-Fribergin ja Cacciatoren teokseen *Keho on leikki* (2016). Heillä oli siis valmiiksi jo jonkinlainen käsitys unnutuksesta ja niistä syistä, miksi lapset unnuttavat. En huomioinut varhaiskasvattajien ennakkokäsityksiä haastattelutilanteessa, mikä osoittaa kokemattomuuteni tutkielman tekemisessä. Ensi kerralla osaan tämän asian huomioida ja pidän tätä tärkeänä oppimisen kokemuksena.

Itsensä koskettelu lapsen seksuaalisuutta ilmentävänä keinona on havaittu aiemmissakin tutkimuksissa, kuten Sandnabban ym. (2003) tutkimuksessa lapsen seksuaalisesta käyttäytymisestä, Väestöliiton Laseke-tutkimuksessa (2013) ammattilaisille sekä Charita Mallantsin ja Kristina Casteelsin (2008) artikkelissa lapsuuden ajan masturbaatiosta. Näissä tutkimuksissa käsitystä lasten seksuaalisuudesta on tarkasteltu hivenen erilaisista lähtökohdista kuin tässä tutkielmassa. Sandnabba ym. havainnoivat päiväkotikäisiä lapsia, Väestöliitto loi tutkimuslomakkeen, johon vastasivat erikseen lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset sekä vanhemmat, ja Mallants ja Casteels tutkivat aihetta kirjallisuutta tarkastelemalla.

4.2 Kehotunne, Erojen ihmettely ja Kehoista puhuminen

Hierarkkisen kuvauskategoriani alemmalla tasolla ovat kategoriat *Kehotunne*, *Erojen ihmettely* sekä *Kehoista puhuminen*. Nämä alemman tason kategoriat eivät johdu järjestyksessä ylimmällä tasolla olevasta kategoriasta. Ne ovat itsenäisiä, mutta hierarkkisesti alempiarvoisia kuin ylimpänä esitetty kategoria.

Tulkitsen varhaiskasvattajien käsittävän lapsen seksuaalisuuden kokonaisuutena, johon liittyy olennaisena osana myös seksuaalisuus ja seksuaalinen kehitys. Tämän vuoksi kuvauskategoriani hierarkkisessa järjestyksessä alemmalla tasolla on kategoria, nimeltä *Kehotunne*. Tarkoitin tällä sitä käsitystä, jonka tulkitsin aineistoni läheisyyteen viittaavien ilmaisujen tarkoittavan osaltaan samaa kuin Väestöliiton esittelemä kehotunnetietoisuus. Väestöliiton sekä Ingman-Bergmanin ja Cacciatoren mukaan kehotunnetietoisuus tarkoittaa yksilön sisäistä kokemusta omassa kehossaan (2016, 84–85; Väestöliitto 2017). Varhaiskasvattajat mainitsivat lapsen seksuaalisuuden ilmenevän esimerkiksi läheisyyttä ja kosketusta hakemalla. Tulkitsen tällöin aineistoni viittaavan Väestöliiton sekä Ingman-Fribergin ja Cacciatoren määritelmään kehotunnetietoisuudesta, mutta tässä tulkinnassa *Kehotunne* sisältää myös kehon ulkopuolelta tulleet tuntemukset. Hierarkkisessa kuvauskategoriassani kehotunne kuvaa varhaiskasvattajien käsitystä lapsen seksuaalisuudesta. Liitin kehotunteen hierarkiassa itsensä koskettelemisen alle siksi, että en nähnyt sen ilmenevän aineistossani yhtä yleisesti kuin itsensä koskettelemisen, kuten en nähnyt aiemmissa tutkimuksissakaan. Kehotunteen kanssa samalla tasolla hierarkkisessa kuvauskategoriassa ovat *Erojen ihmettely* sekä *Kehoista puhuminen*.

Mielenkiintoista on, että tulkintani mukaisesti varhaiskasvattajat käsittävät kehotunteen olevan lapsen seksuaalisuutta sen jälkeen, kun termi on julkaistu Suomen seksuaaliterveyden edistämisen laitoksen teoksessa (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 84). Kuu- luuko varhaiskasvattajien käsityksen mukaan kehotunteeseen myös esimerkiksi päähän tai olkapäähän koskettaminen? Käsitetäänkö kaikenlainen kehoon kohdistuva kosketus seksuaaliseksi? Jos kyllä, mitä tämä kertoo aikuisten seksualisoimisesta? Tulkitsen sen kertovan juuri sen, että aikuiset seksualisoivat lapsen maailmaa niin yksilö- kuin yleisel- lä tasolla.

Lapsen seksuaalisuuden käsittäminen lienee mahdotonta. Voimme kuitenkin kuvata niitä käsityksiä, mitä aikuisilla lapsen seksuaalisuudesta on. Aikuinen ajattelee seksuaalisuutta aikuisen näkökulmasta. Lapsi ei ymmärtääkseni ajattele maailmaa, itseään tai mitään käsitteiden tai tiedon kautta. Lapsi ymmärtää maailmaa tekemällä ja sen kautta kokemalla. Kehittyessään ja kasvaessaan lapsi alkaa myös ajatella kokemaansa. (Beilin 2002, 110–119.) Siihenkin vaaditaan opastusta ja ohjaamista. Aikuinen määrittelee,

mitä on lapsen seksuaalisuus ja mitä yhteistä tai eroavaisuutta siinä on aikuisen seksuaalisuuteen verrattuna. Aikuinen määrittelee ylipäänsä, mitä on seksuaalisuus ja miten se lapsessa ilmenee. Aikuinen luo seksuaalisen merkityksen lapsen käytökselle. Aikuinen pääättelee, mihin lapsen kulloinenkin käytös liittyy ja miksi, sekä mitä se kertoo lapsen kehityksestä ja kasvusta. (Siltala 1972, 36–39.)

Willian Simon ja John Gagnon (1969, 11–12) mainitsevat artikkelissaan, että aikuinen tuottaa lapsen seksuaalisuutta ajattelemalla tiettyjä asioita seksuaalisuuteen liittyviksi, vaikkei niissä todellisuudessa olisi mitään seksuaalisuuteen liittyvää. Tätä pohdin itsenkin siitä näkökulmasta, miten haastattelemani varhaiskasvattajat lapsen seksuaalisuuden näkivät. Heidän kertomansa mukaan kaikki lapsen kasvuun liittyvä on seksuaalisuutta. Ingman-Friberg ja Cacciatore (2016) kertovat lapsen seksuaalisuuden käsittävän osia fyysisestä, psyykkisestä, emotionaalisesta ja sosiaalisesta kehityksestä. He eivät ajattele kaiken lapsen kehityksen olevan seksuaalista kehittymistä, mutta samoissa lapsen kehityksen osa-alueissa on myös seksuaalisen kehityksen osa-alueita.

Itsensä kosketteleminen kertoo tulkintani mukaan lapsen seksuaalisuuden olevan jokseenkin samankaltaista kuin aikuisen. Aikuinenkin koskettelee itseään. Aikuinen masturboi kokeakseen orgasmin ja sen tuomaa mielihyvää, mutta yleisimmäksi syyksi masturbaatiolle Virtanen kertoo kuitenkin olevan seksuaalisen jännitteen lieventämisen (2002, 69–70). Miksi lapsi ei tekisi samoin? Tuntuisi jokseenkin perverssiltä puhua lapsen seksuaalisen jännitteen lieventämisestä. Myös Freud määritteli aikanaan perversioksi lapsiin kohdistuvan seksuaalisen ajattelun. (1977, 74–76.) Foucault (1976, 135–150) puolestaan esitti Freudin perversioiden johtuvan yhteiskunnan määrittelemistä normeista ja normaalista, johon lasten ajatteleminen seksuaalisina olentoina ei sopinut.

Käsitystä lapsen seksuaalisuudesta kuvaan toisessa hierarkkisessa järjestyksessä alemmalla tasolla olevaa kategoriaa nimellä *Erojen ihmettely*. Aiemmat 2000-luvulla tehdyt tutkimukset esittelivät tyttöjen ja poikien välisten erojen pohtimisen ja ihmettelemisen olevan osa lapsen seksuaalisuutta. (Sandnabba ym. 2003, 582–596; Mallants & Casteels 2008, 1112; Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 73–75.) Syy, miksi tämä on kuitenkin kuvauskategoriassani hierarkkisesti alemmalla tasolla on se, ettei tästä löydy mainintaa

teoriapohjastani. Freud ei kertonut lapsen ilmentävän seksuaalisuuttaan puhumalla kehostaan saati muiden kehoista. Kuitenkin paljon Freudin jälkeen tehtyjen havaintojen valossa näen sen liittyvän vahvasti nykyisen ajan mukaiseen lapsen seksuaalisuuden käsittämiseen.

Kehoista puhuminen on kolmas hierarkkisesti alemman tason kategoria, jonka tulkitsin liittyvän kuvauskategoriaani. Se on yhdenvertainen edellä mainitsemieni *Kehotunne* ja *Erojen ihmettely* -kategorioiden kanssa. Tämän kategorian luomiseen päädyin vertaamalla niitä toisen ja kolmannen analyysivaiheen aikana määrittämiäni ryhmiä tutkielmassani käyttämäni teoriapohjaan. Freud (1977) ei kertonut lasten ilmentävän seksuaalisuuttaan puhumalla kehoista. 2000-luvulla jo useaan otteeseen edellä mainitsemissäni tutkimuksissa omasta ja toisen kehosta puhuminen ja kehonosien ääneen ihmetteleminen on havaittu viittaavan lapsen seksuaalisuuden ilmentämiseen. (Sandnabba ym. 2003; Mallants & Casteels 2008; Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 32-40.) Lapsen seksuaalisuuden käsittämiseen kehoista puhumalla löytyi viitteitä aineistosta useasta kohdasta. Kuitenkaan ei niin useasta kuin itsensä koskettelemiseen. Siksi *Kehoista puhuminen* on hierarkkisesti *Itsensä koskettelemisen* alla.

Kehoista puhuminen -tulkinnalla viitataan niihin varhaiskasvattajien ilmaisemiin tilanteisiin, joissa lapsi osoittaa kiinnostusta omaa tai toisten ihmisten kehoja kohtaan puheella tai käsitteellisesti. Seksuaaliterveyden kehittämistyössä mukana olleiden tutkimusten valossa tulkintani näyttäytyisi vahvistavan tätä käsitystä. Päädyin tähän tulkintaan, kun vertasin analyysin toisessa ja kolmannessa vaiheessa luomiani ryhmiä kokoamaani teoriapohjaan seksuaaliterveydestä. Vertailussa ilmeni, etteivät seksuaalisuuden tutkijat ja määrittäjät historiassa ole viitanneet lapsen puhuvan kehostaan tai muiden kehoista ennen 1990-lukua. (Virtanen 2002, 11.)

Eleanor Morrison ja Vera Borosage (1973, 11–13) kyseenalaistavat Freudin teoriaa sen osalta, ettei lapsen seksuaalisuuden ilmentäminen ole välttämättä pelkästään biologisista tarpeista nousevaa. Morrisonin ja Borosagen mukaan se olisi hyvin varhaisen kehityksen tason mukaista sosiaalisten taitojen opettelua. Tulkiten sen siltikin liittyvän myös lapsen seksuaalisuuteen, sillä ihmisten toiminnalle on määritelty tietynlaiset normit ja

hyväksyttävät toiminnan tavat. Esimerkiksi seksuaalisen aktin harrastamista ei pidetä yleisesti hyväksyttävänä toimintana julkisissa tilaisuuksissa. Seksuaalisuuden ilmentämisen tavoista ja siitä, millaiset tavat ovat korrekkeja ja millaiset eivät, käydään paljon keskustelua. Tätä samaista keskustelua on käyty jo pitkään. Foucault (1976, 3) kertoo *The History of Sexuality* -teoksessaan 1600-luvun olevan seksuaalisuuden ilmentämisen rajakohta. Silloin seksuaalisuus siirtyi yksilöiden välille ja siitä tuli pelkästään lisääntymisen väline. Ennen tätä Foucaultin mukaan seksuaalisuus oli yhteisen ilonpidon mukana vahvasti. (Foucault 1976, 3–5.)

4.3 Itsensä suojeleminen, Itsensä paljastelu, Tirkistely ja Simulointi

Itsensä suojeleminen, Itsensä paljastelu, Tirkistely sekä *Simulointi* -kategoriat ovat kuvauskategorian hierarkiajärjestyksessä alimpana. Tähän järjestykseen päädyin siksi, että näihin kategorioihin liittyviä ilmaisuja oli vain muutamia tai jopa vain yksi aineistossani. Nämä kategoriat muotoilin tulkinnan pohjalta, johon vertasin toisen ja kolmannen analyysivaiheen ryhmiä tutkielmani teoriapohjaan sekä ensimmäisen analyysivaiheen kategorisointiin. Vertailuvaiheessa ilmeni, että näihin kategorioihin liittyviä asioita löytyy enemmän teoriasta kuin tutkielmani aineistosta. Seuraavaksi esittelen jokaisen kategorian tarkemmin kategoria kerrallaan.

Itsensä suojeleminen -kategoriaan liittyen tulkitsin aineistosta nousevan esille rajat ja niiden suojelemisen.

Olin yheltä pojalta pyyhkimässä pyllyä, ni toinen tulee kattomaan tällä tavalla, tyttö, sanoin, ettei sinun tarvi ihan tuohon toisen pyllyn eteen tulla tolleen kattoon. (H2)

Tässä haastatteluotteessa on nähtävissä yksi esimerkki siitä, minkä perusteella tulkitsin varhaiskasvattajien käsityksen lapsen seksuaalisuudesta liittyvän itsensä ja oman kehon suojelemiseen. Väestöliiton julkaisuissa tämänkaltaista käsitystä nimitetään turvarajoiksi ja uimapukumalliksi. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015; Ingman-Friberg & Cacciatore 2016.) Uimapukumalli sisältää ne kehon osat, jotka jäävät uimapuvun peittämän alueen alle ihmisen kehossa. Mallin mukaan tämä alue kehosta on sellainen, jo-

hon kukaan muu ei saa koskea ilman henkilön lupaa (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 96–102).

Pohdinnan arvoista lienee, miksi vain uimapuvun alle jäävät alueet ovat suojelemisen arvoisia kehonosia. Seksuaalisuuden käsittäminen pohjautuu hyvin vahvasti Freudin 1900-luvun alussa määrittelemään teoriaan seksuaalisuuden kehittämisestä. Siinä korostetaan biologista kehittymistä ja fyysisesti koettua seksuaalisuutta. (Freud 1977; Jacobs 2003, 45–46.) Sukupuolielimet ovat lisääntymiselimiä. Ehkä siksi niitä pidetään arvokkaampina eliminä kuin muita elimiä ihmisessä ja siksi ne ovat myös suuremman suoje-
lun alla. Sukupuolielinten avulla tuotetaan uutta elämää ja siksi niitä ei kannata altistaa vahingolle. Kuten Foucault (1976, 3–5) havaitsi, seksuaalisuuden keskeiseksi määritteleväksi toiminnaksi tuli juurikin lisääntyminen 1600-luvun aikana. Tähän liittyy myös uskonpuhdistuksen aika, mutta siihen en tässä tulkinnassa lähde perehtymään enempää.

Jokku näyttää takapuolta ja haluaa niinkö esittää, pyllistävät ja housuja riisuvat. (H7)

Joku alakaa että "kattokaa pojat, että nyt törröttää". (H7)

Edellä nähtävissä haastatteluotteissa näkyy selvä esimerkki yhdestä perustelusta *Itsensä paljastelu* -kategoriaan päätymiselle. Verratessani ryhmittelyn tuloksia aineistoon ja tutkielmani teoriapohjaan havaitsin itsensä paljasteluun viittaavia lapsen seksuaalisuuden ilmentämisen keinoja ilmenneen suhteellisen vähän. Muissa tutkimuksissa, kuten Sandnabba ym. (2003) tutkimuksessa havaittiin lapsen seksuaalisuuden ilmenevän myös riisuutumisenä ja sukupuolielinten esittelynä, 16% havainnoiduista lapsista esittelivät sukupuolielimiään muille lapsille (2003, 586). Myös Laseke-tutkimuksen pohjalta luodussa teoksessa kerrotaan lapsen seksuaalisuuden ilmentämiseen liittyvän itsensä esittelemistä. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 32–40.) *Itsensä paljastelu* -kategoria on hierarkkisesti alimmalla tasolla, koska aineistosta en tulkinnut löytyvän tähän kategoriaan viittaavia ilmaisuja niin paljon, että se ylittäisi ylemmälle tasolle kuvauskategorian hierarkkisessa järjestyksessä.

Tirkistely-kategoria on tulkinta niistä vertailun tuloksista, joissa tuli ilmi lapsen kiinnostus muiden kehoja kohtaan. *Tirkistely*-kategoria koostuu niistä varhaiskasvattajien ilmauksista ja sanoista, jotka tulkitsin liittyvän sellaiseen lapsen toimintaan, jossa tämä pyrkii katselemaan toisten ihmisten paljaita kehoja.

Ja vessassa kato tiirailaan, jos toinen tulee vessaan, että jaa, että sulla on tuommonen.

(H2)

Virtanen (2002, 12–14) esittelee seksuaaliterveyteen liittyvän oman seksuaalisuutensa hallitsemisen, hyväksymisen ja siitä nauttimisen. Tähän taas Virtasen mukaan liittyy muun muassa tiedon puute. Näen tiedon puutteen liittyvän erittäin vahvasti tirkistelyyn liittyvään kategoriaani. Tulkitsin varhaiskasvattajien käsittävän lapsen seksuaalisuuden olevan myös tirkistelemistä, eli tiedon hankkimista. Kysellessään ja tehdessään havaintoja ihminen hankkii empiiristä tietoa. Tulkitsen samankaltaisen tiedon hankkimisen olevan lapselle luonnollista. Lapsen toiminta pohjautuu kuitenkin pääosin vaistoihin ja sosiaalisia toimintatapoja opitaan pikkuhiljaa kasvamisen prosessin aikana. (Vasta 2002.)

Simulointi-kategoria syntyi niiden vertailujen tuottamasta tulkinnasta, jossa havaitsin leikkimisen ja matkimisen ilmenevän aineistossani sekä teoriapohjassa. Simuloinnilla tässä tarkoitan niitä tapoja, joilla lapsi matkii, tekee tai esittää seksuaaliseksi aktiksi tulkittavia toimintoja. Itsensä koskettelua en sisällyttänyt tähän kategoriaan siitä syystä, että tämän kategorian keskeisin lapsen seksuaalisuutta ilmentävä toiminta pohjautuu nimenomaan niihin käsityksiin, jotka viittasivat kahden tai useamman aikuisen ilmentämään seksuaalisuuteen tai seksuaaliseen toimintaan keskenään. Virtanen (2002, 12) määrittelee tämän lisääntymisfunktioksi.

Ne menevät toisten päälle muka kyhnyttävät. (H7)

Ne tekee sitä varkain aina sitte. Ne pannee tyynyjen alle menevät tai jotaki sielä. Mutta aika viatonta se kuitenkin on että se on etupäässä just sitä, että halaillaan ja kyhnytetään

päällä ja saatetaan pusu antaa tai jotaki tämmöstä. Tietenki se on semmosta että, kopsihan matkii kaikkea mitä se näkkee, ja käy leikissä läpi niitä juttuja. (H7)

*Eskarityttö oli niinkö sillä lailla, niin se nyttytti eskaripoikaa sillai, että se oli kontal-
laan ja sillai. (H7)*

Simulointi-kategorian kokoamisen perustelut tulevat aineistosta vain yhden ainoan haastateltavan ilmaisemana käsityksenä lapsen seksuaalisuudesta. Näiden haastatteluotteiden mukaan lapset pyrkivät matkimaan ja leikkimään sitä, mitä ovat nähneet aikuisten tekevä. Joskus, jos lapsi on sattunut näkemään vanhempansa petipuuhissa, se saattaa näkyä leikeissä esimerkiksi siten, että lapsi menee toisen lapsen päälle tai että kaksi lasta menevät yhdessä peiton alle. On huomionarvoista, että tämän kategorian pohjalle ei aineistosta löytynyt mainintoja kuin yhdestä haastattelusta. Kuitenkin simulointia ilmentäviä lapsen seksuaalisuuden käsittämistä esittäviä mainintoja löytyy sekä aiemmista tutkimuksista että teoriapohjasta. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 71–81.) Siksi tulkit-
sin tämän kategorian olevan luomisen arvoinen, mutta samasta syystä se on hierarkkisen järjestyksen alimmaisena kuvauskategoriassani.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA

5.1 Keskeiset tutkimustulokset

Lapsen seksuaalisuus näytettäisiin käsittävän avoimena kiinnostuksena itsestään, omasta kehosta ja muiden ihmisten kehoista. Freudin määrittämiin seksuaalisen kehityksen vaiheisiin pystyi aineiston perusteella samaistua, mutta huomattavia erojakin löytyi. Aineistossa ilmeni lasten ihannoivan aikuisia ja ihastuvan aikuisiin, mutta erikseen ei mainittu heidän ihastuvan omaan vanhempansa, kuten Freud esittelee oidipuskompleksissa tapahtuvan lapsen ollessa alle kouluikäinen. Toki on huomattava, että tutkimuksen aineisto koostui pelkästään varhaiskasvattajista ja heidän työpaikallaan tapahtuvista lapsen seksuaalisuuden ilmentämisen tavoista. Tulos olisi voinut olla toisenlainen, jos tutkielman aineistossa olisi haastateltu myös vanhempia. Väestöliiton ja opetushallituksen useat julkaisut kertovat lapsen seksuaalisen kehityksen vaiheeseen kuuluvan omiin vanhempiin ihastumisen ja heidän kanssaan naimisiin menemisen suunnittelemisen. Tällöin lapsi tuntee rakastumisen tunnetta sekä mustasukkaisuuden tunnetta, jos vanhempia on esimerkiksi kaksi. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 59–61; Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 125–127.)

Nykyisin Väestöliitto on lanseerannut kehotunnekasvatuksen korvaamaan lapsen seksuaalikasvatus-termiä. Ingman-Fribergin ja Cacciatoren (2016, 82–86) vuonna 2013 teettämässä Laseke-kyselyssä ilmeni, että lapsen seksuaalisuudesta tulisi puhua jollain muulla termillä, kuten kehotunnetietoisuudesta, jotta ei saada mielikuvia lapsen seksuaalisuudesta saman kaltaisena kuin aikuisen seksuaalisuus. Kuvauskategoriani osoittaa, että lapsen seksuaalisuuden käsittämisessä on paljon viitteitä siihen, miten aikuisen seksuaalisuus käsitetään. En kuitenkaan havainnut Freudin (1977, 74–82) esittämiä perversioita tutkielmani aineistossa. Tästä päättelenkin, että Ingman-Fribergin ja Cacciatoren esittämä kehotunnetietoisuus-termi tulee korvaamaan lapsen seksuaalisuus-termin kokonaan ainakin siihen saakka, että käsitys lapsen seksuaalisuudesta erilaisena kuin aikuisen seksuaalisuus muuttuu. Tämä johtanee siihen, että lasten seksualisoiminen halu-

taan estää, jotta lapsia pystyttäisiin suojelemaan paremmin heidän ikäkaudelleen vahingollisilta kokemuksilta.

Kehotunne-kategoria sisältää muun muassa aineistosta tulkitsemani asiat, kuten lapsen lähelle tulemisen ja kosketuksen hakemisen. Lienee luonnollista, että ihminen, jota on vauvasta saakka pidetty sylissä, halattu ja koskettu turvallisesti kaipaa kosketusta ja läheisyyttä. Ajattelen tämän kertovan ihmisestä hänen oppineen läheisyyteen ja kosketukseen. Tämän vuoksi onkin mielenkiintoista, kuinka sellaisen ihmisen seksuaalisuus käsitetään, joka ei hae tai kaipaa kosketusta ja läheisyyttä. Miten ylipäänsä sellaisten ihmisten seksuaalisuus käsitetään, jotka eivät toimi, kuten esimerkiksi Sandnabban ym. (2003) tutkimuksessa valtaosa havainnoiduista lapsista toimi? Toki on huomioitava, että tutkittaessa tiettyä asiaa ja haastatellessa ihmisiä sen tiimoilta, usein jätetään kysymättä, miten jäljelle jäävä prosenttiosuus kohderyhmästä toimii, jos kaikki eivät toimi valtaväestön mukaisella tavalla.

Cacciatore kertoi luennollaan 12.9.2016 vauvana ja varhaislapsuudessa koetun kosketuksen vaikuttavan pitkälle aikuisikää. Jos henkilöä kuritetaan fyysisesti lapsena eikä kosketeta turvallisesti halaamalla tai pitämällä sylissä, oppii ihminen Cacciatoren mukaan, ettei hänen kehonsa ole arvokas, tai ainakaan niin arvokas, että siitä pitäisi pitää huolta. Äärimmillään tämä voi näkyä esimerkiksi viiltelynä, tai prostituutiona vanhemmalla iällä. Cacciatoren mukaan taas vauvana ja varhaislapsuudessa koettu turvallinen ja lempeä kosketus edesauttaa henkilön kehittymistä omaa kehoaan arvostaen ja siitä huolta pitäen. Mitä enemmän ihminen kokee kehossaan turvallista kosketusta, sitä paremmin hän oppii sallimaan kehoonsa vain turvallisen ja hyvältä tuntuvan kosketuksen. (Cacciatore 2016.)

Uskon Cacciatoren olevan jäljillä tässä asiassa. Usein on todistettu, että ihmisen keho muisti on tarkka ja pitkälle kantava (Bandura 2002, 13–75). Silloin lapsi, joka hakee läheisyyttä ja kosketusta hakee myös varmistusta omalle tärkeydelleen. Ajattelen, että myös temperamentti ja persoonallisuus vaikuttavat tähän. Ihmisen jokainen osa-alue vaikuttaa hänen toimintaansa, jolloin pelkkä toiminta ei kerro hänestä välttämättä yhtään mitään. Motiivit toiminnan takana kertovat varmasti jo paljon enemmän. Lapsia voi

tutkia pelkästään objektiivisesti (Ruoppila 1999, 26–31). Koska lapsen elämäkokemus, oppi, aivot tai ajattelu eivät ole yhtä kehittyntä kuin aikuisella, lienee mahdotonta tutkia lasten käyttäytymistä subjektiivisesti. Aikuinen voi havainnoida lasta ja tehdä johtopäätöksiä lapsen toiminnan perusteella tämän motiiveista. Freud (1977, 102–111) määrittää lapsen toiminnan varhaisessa seksuaalisen kehityksen vaiheessa olevan pelkästään vaistonvaraista. Kasvaessaan lapsi oppii ymmärtämään yhteiskunnan normeja sekä käyttäytymään niiden mukaisesti.

Miksi sitten on niin tärkeää, että ihminen kokee kaiken kehoonsa kohdistetun kosketuksen miellyttävänä tai turvallisena? Miksi itsensä viiltely tai myyminen on väärin? Hyvinvoiva ihminen on sinut itsensä kanssa, rakastaa ja kunnioittaa itseään sekä muita ja pitää huolta itsestään. Tämä on oma määritelmäni hyvinvoivasta ihmisestä, ja tähän määritelmään pohjaan ajatukseni ihmisten motiiveista heidän toiminnalleen. Voidessaan kokonaisvaltaisesti hyvin ihminen jaksaa paremmin elää osana yhteiskuntaa, kehittää sitä ja kehittää itseään. Koska ihminen koostuu erilaisista osa-alueista, on hänen pyrittävä kehittämään ja hoitamaan kaikkia osa-alueita mahdollisimman hyvin. Siksi seksuaaliterveydestä huolta pitäminen on tärkeää. Siksi on myös tärkeää ymmärtää, mitä seksuaaliterveys pitää sisällään ja kuinka laaja asia se ihmisen elämänkaareissa on. Siksi on tärkeää tutkia ja havaita pienten lasten käyttäytymistä ja pohtia, mitä se kertoo lapsen seksuaalisuudesta, ja miten lapsen seksuaalista kehitystä voisi tukea. (Lottes 2000, 36–50.)

Kehoista puhuminen -kategoriaan kuuluu aineistosta esiin nousseet käsitykset, jotka tulkitsin niiden ilmausten mukaan, joissa kerrottiin lasten ilmaisevan kiinnostustaan seksuaalisuutta kohtaan sanallisesti. Lapsen seksuaalisuus ilmenee aineiston mukaan päiväkodissa myös niin, että pohdiskellaan sukupuolielimiä eri hahmoilla. Lasten kerrottiin pohtivan arkisissa keskusteluissa muun muassa sitä, onko Salama McQueenilla pippeliä, tai onko hoitotädillä pippeliä. Maailman terveysjärjestön, Amnestyn ja SETA ry:n sekä monen muun järjestön tekemä työ ihmisten tasa-arvon edistämiseksi näkyi 2010-luvun maailmassa esimerkiksi asennemuutoksena. Sukupuolten välisen tasa-arvokeskustelun rinnalle on noussut keskustelu sukupuolten ja seksuaalisen suuntautu-

misen moninaisuudesta. Tätä keskustelua en havainnut aineistossani olevan. Myöskään aikuisten puolelta tällaista keskustelua ei aloitettu.

No ei ole, että se on vain elokuvaa ja satua ja ei sillä ole (pippeliä), ku se on auto. Mutta ku sehän puhuu siinä elokuvassa, niin sitte lapset monesti luulee, että se on poika ja sillä on, mutta kyllä mie olen sanonu, että ei sillä ole, että se on vain elokuvaa ja sitte me mietitään, että kuka on tyttö ja poika. (H4)

Ajattelen, että tällaisen keskustelun tullessa eteen aikuisen olisi sopivaa aloittaa keskustelu sukupuolten moninaisuudesta. Toisaalta mietin, onko se tarpeellinen keskustelu pienelle lapselle. Jos lähtökohtaisesti tarkoituksena on kasvattaa lapsesta itseään, omaa kehoaan, toisia ja toisten kehoja kunnioittava sellaisena kuin ne ovat, miksi olisi tarpeellista erikseen keskustella marginaalitapauksista sukupuolten suhteen? Uskoisin, että tarve tälle keskustelulle katoaa, kun aikuiset eivät ole luoneet lapsille käsitystä normaalista sukupuolesta. Silloin kaikki ovat normaaleja sellaisina kuin ovat.

Seksuaalisuus näyttäytynee jollain tavalla päiväkodin arjessa jatkuvasti, uskoisin. Väestöliiton vuonna 2013 tehdyn Laseke-kyselyn perusteella varhaiskasvatuksen ammattilaiset eivät ajatelleet esimerkiksi sukupuolielinten esittelemisen liittyvän seksuaalisuuden ilmentämiseen (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 32–40). Haastatteleman varhaiskasvattajat puolestaan käsittivät sukupuolielimiin liittyvän minkä tahansa toiminnan tai keskustelun olevan nimenomaan seksuaalisuuden ilmentämistä. Näiden haastattelujen välillä on ollut kolme vuotta. Onko tieto lisääntynyt tuona aikana, vai ovatko haastatteleman henkilöt sattumalta eri linjoilla Väestöliiton kolme vuotta aiemmin haastatteleminen henkilöiden kanssa?

Haastatteleman varhaiskasvattajat olivat tutustuneet seksuaalikasvatuksen Laseke-tutkimuksen pohjalta tehtyyn teokseen *Keho on Leikki* (2016) yhteisessä palaverissa ennen kuin aloin kerätä aineistoani. Tämä tuli ilmi keskusteluissa, joita kävimme ennen haastattelutilannetta. Jo ennen hankkeen pyytämistä päiväkotia yhteistyöhön, he olivat hankkineet kirjan itselleen ja päättäneet tutustua siihen yhteisesti. Kuvauskategoriani osoittaa, että haastatteleman varhaiskasvattajat käsittävät lapsen seksuaalisuuden lähes

täysin samalla tavalla kuin lapsen seksuaalisuus on esitetty *Keho on Leikki* -teoksessa. Olisi ollut erittäin mielenkiintoista haastatella heitä ennen teokseen tutustumista, sillä uskon siinä tapauksessa tutkielmani tuloksen olevan toisenlainen. Kuitenkin olen tyytyväinen siitä, että varhaiskasvattajat löytävät heille kohdennettuja teoksia ja he pyrkivät käsittelemään niitä ja ottamaan niistä vaikutteita. Se kertoo tieteen tehokkuudesta.

5.2 Käsitteitä seksuaalikasvatuksesta

Ingman-Friberg ja Cacciatore (2016, 20) kehottavat, että seksuaalikasvatusta tulisi antaa jokaiselle lapselle säännöllisesti ja johdonmukaisesti. He perustelevat kehotustaan sillä, että säännöllinen ja johdonmukainen seksuaalikasvatus vahvistaisi 0–6-vuotiaiden lasten itsetuntemusta, turva-, tunne- ja ihmissuhdetaitoja sekä toteuttaisi lasten oikeutta iänmukaiseen kasvatukseen ja tietoon (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 20). Kortenniemi-Poikela kehotti luennollaan seksuaalisuuden portaiden mukaisesta seksuaalikasvatusmallista 31.10.2016, että seksuaalikasvatuksen pitäisi olla suunnitelmallista, säännöllistä ja ikäkauteen sopivaa. Sosio-konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan ihminen oppii pikkuhiljaa koko ajan rakentaen uutta tietoa vanhan tiedon päälle (Bandura 2002, 14–15). Kuten kaikessa muussakin kasvatuksessa, myös seksuaalikasvatuksessa suunnitelmallisuus ja säännöllisyys näyttäytyvät nousevan tärkeiksi toteuttamisen suunniksi siksi, että kasvaessaan lapsi oppii ja kehittyy tasonsa mukaisesti itselleen sopivalla tavalla. Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2016) mukaan seksuaalikasvatus alkaa jo vauvasta lähtien. Ainakin sen tulisi alkaa. Silloin saataisiin taattua, että seksuaalikasvatus on elämänpituinen prosessi. (Hilton 2001, 31–41.) Seksuaalikasvatuksella tässä tarkoitetaan Maailman terveysjärjestön aluetoimiston BzGA:n vuonna 2010 määrittelemi- en standardien mukaisesti suunniteltua ja toteutettua kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta. Tämä sisältää tiedon antamista ja taitojen kehittämistä jokaisen seksuaaliterveyden hyväksi. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 11–13.)

Aineistosta nousi varhaiskasvattajien toive, että seksuaalikasvatus lähtisi kotoa. Tällä oletan heidän tarkoittaneen sitä, että kotona tehtäisiin pohjatyö sille, että lapsi osaisi jo nimetä kaikki omat kehonosansa päiväkotiin tullessaan, jolloin varhaiskasvattajat voisivat olla varmempia keskustellessaan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista lasten kanssa.

Kuten analyysivaiheessa mainitsin (kappaleessa 3.4.2), haastateltavat kokivat ongelmalliseksi sen, ettei kotona välttämättä käytetä kehosta samoja nimityksiä kuin päiväkodissa käytetään. Haastatteluista oli luettavissa myös sitä, että kodin ja päiväkodin välistä yhtenäistä linjaa seksuaalikasvatuksen suhteen toivottaisiin löytyvän. Aiemmin mainitsemani tilanne, jossa lapsi oli lyönyt pimppinsä, mutta puhui siitä pyllynä päättyi niin, että huoltajat eivät halunneet puhua lapselle tämän sukupuolielimistä pimppinä, vaan etupyllynä.

Vanhemmat ei niinkö halua sitä, että niistä puhutaan oikeilla nimillä tai kerrotaan, niinko asiat on. (H6)

Huoltajien ja päiväkodin välisen yhteistyön tavoite on uusimmassa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) esitetty olevan päiväkodin henkilöstön ja huoltajien yhteinen sitoutuminen lasten hyvinvoinnin ja kasvun edistämiseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 32–34). Kehonosien nimitysten eroavaisuus ei ollut ainoa asia, jonka varhaiskasvattajat havaitsivat ongelmalliseksi kodin ja päiväkodin välisessä yhteistyössä. Toisaalta haastateltavat näkivät ongelmalliseksi senkin, kun joissain kodeissa puhutaan asioista avoimesti, kuten esimerkiksi siitä, mistä lapset tulevat, ja joissain kodeissa ei puhuta ollenkaan. Silloin lapset kertovat toinen toisilleen ja lastenhoitajat joutuvat tilanteeseen, jossa heidän tulee valita, kertoako faktoja, vai toimiako jollain muulla tavalla. Tämä nähtiin haasteelliseksi juuri siitä syystä, ettei haluttu ainakaan valehdella tai keksiä tarinoita, mutta ei haluta myöskään loukata kotona vallitsevaa kasvatulinjaa eikä talloa vanhempien varpaita. Itse ajattelen ongelmia tulevan vastaan, jos lapsi ei tiedä, millä nimellä sukupuolielimiään kutsua, sillä silloin esimerkiksi pedofiilin on helpompi huijata lasta kertomalla, että jalkojen välissä olevaa sukupuolielintä kutsutaan vaikkapa olkapääksi. Silloin lapsi kertoo, että aikuinen koski häntä olkapäähän eikä pedofiilinen toiminta välttämättä tule muille aikuisille selville.

Toki minua vähän niinkö pelottaaki se, että mitä vanhemmilta tulee -- olen mie tästä infonnu vanhemmille, mutta eihän ne vastaa niihin, varsinkaan semmoset, jotka...tietenki joku semmonen, joka on rohkea niin se sanoo, että ei ainakaan tämmöstä, mutta että ehkä tässä on tärkeää se tiedottaminen vanhemmille, että mitä tää niinkö

pitää sisällään ja mitä ajatuksia tää...mikä tällä on tarkoituksena ja näin. Että se on aika semmonen tietyllä tavalla arka aihe...että nyt ko on ollu, päiväkodeissaki ollu kaikia tämmösiä pedofilia ja sun muuta, se on niinkö arka aihe, että jos talossa ja yleensä miehiä katotaan aina vähän sillä silmällä, hyvin ne vois olla naisiaki, jotka...mutta tuota se on vähän niinkö semmonen, että jännä nähä, että mitä tässä tapahtuu sitte, ja minäkalaisen linjan ja miten tää mennee. Tää on aika haasteellinen ja mielenkiintonen juttu. Että mitä tapahtuu. Että ihan jännä nähä. (H7)

Aineistosta nousi myös varhaiskasvattajien kokema pelko siitä, kuinka yhtenäinen seksuaalikasvatuksen linja otetaan vastaan. En tiedä, kuinka kyseisessä päiväkodissa kehitetään kodin ja päiväkodin välistä yhteistyötä, mutta koen edellä olevan haastatteluotteen sisällön merkittäväksi varhaiskasvatuksen seksuaaliterveyden kehittämisen suhteen. Koin pelon yllättäväksi huomioksi kodin ja päiväkodin yhteistyössä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 32–34) mukaisesti huoltajien ja päiväkodin henkilöstön välinen yhteistyö tulisi pohjautua yhtenäiselle linjalle lapsen hyvinvoinnin ja kasvun edistämiseksi. Tulkitsen, että tässä päiväkodissa huoltajien ja päiväkodin välistä yhteistyötä on kehitettävä vielä huomattavasti avoimemmaksi, jotta Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden vaatima yhteistyö toteutuisi.

5.3 Lapsuuden seksuaalisoinen

Kuvauskategorian muodostamisen vaiheessa aloin pohtia sitä, kuinka paljon aikuinen seksuaalisoii lapsia ja lapsen maailmaa. Aikuinen on kuitenkin se taho, joka määrittelee lasta käsittein ja käsitteellistämällä. Median sekä muun ympäristön vaikutusta lapsen seksuaalisuuteen ei mielestäni voi sivuuttaa. Aikuisten voi ajatella seksuaalisoivan lapsia jo ihan vauvana. Kehittyessään vauva alkaa pikkuhiljaa löytää eri kehonosiaan. Tämä liittyy tulkintani osioon *Kehotunne*. Miten esimerkiksi pippelin löytäminen eroaa sormien löytämisestä? Pippeli on sukupuolielin. Sukupuolielimissä tunnetaan mielihyvää seksuaalisen kiihottumisen aikana. Tunnetaanko sormessa?

Kajan (2006, 104) määrittelee ihon ihmisen suurimmaksi sukupuolielimeksi. Kuitenkin jokainen ihminen on yksilö ja tuntee mielihyvää kehon eri paikoissa. En ajattele, että

kukaan voisi väittää, ettei sormessa voisi tuntea mielihyvää kiihottumisen aikana. Onhan sormikin kehoon liittyvä osa. Miksi sormen ja pippelin löytäminen vauvalla olisi siis keskenään eriarvoisia? Toisaalta, kun ajattelee kehoa kokonaisuutena ja kaikkia kehonosia samanarvoisina ei vauvan eri kehonosien löytämisellä ole eroja. Sukupuolielimet ovat biologisesti kaikilla nisäkkäillä lisääntymistä varten. On luonnollista, että niissä tunnetaan seksuaalista mielihyvää, sillä lisääntymistoiminnan alkaessa sukupuolielimet valmistautuvat aktiiniin, mikä tuottaa niiden kantajalle mielihyvän tunnetta. Siksi en ajattele sukupuolielinten löytämisen olevan samanarvoista muiden kehonosien kanssa. Sukupuolielinten biologinen tehtävä on niin ainutlaatuinen, että niiden käsittelemisen erityisinä kehonosina ja niiden suojelemiseen pyrkiminen on varmasti tarpeellista puhumattakaan niiden muista tehtävistä ihmisen hyvinvoinnin ja mielihyvän kokemisen lähteenä.

Seksualisoiminen ei rajoitu pelkästään lasten maailmaan. Suomen yleisradio uutisoi torstaina 16.11.2017 (ks. esim. Mäntymaa 2017) suomalaisten käsittävän esimerkiksi tuijotuksen seksuaalisena häirintänä. Suuri osa yleisradion kyselyyn vastanneista kertoi myös, että seksuaalista häirintää voi tapahtua vahingossa. Kuvauskategorian hierarkias-
sa alimpana on *Tirkistely*-kategoria. Varhaiskasvattajat käsittävät tulkintani mukaan lapsen seksuaalisuuden olevan myös tirkistelyä. Tulkitsen tirkistelyn ja yleisradion uutisessa esitetyn tuijottamisen tässä kontekstissa toisiinsa liittyviksi asioiksi. Mielenkiintoista onkin, että tuijottaminen käsitetään yleisradion mukaan seksuaaliseksi häirinnäksi. Kuitenkin myös kerrotaan sen voivan tapahtua vahingossa. Voi siis päätellä, että lapset toteuttavat seksuaalista häirintää vahingossa esimerkiksi aineistosta ilmenneiden vessassa tapahtuvien tirkistelytilanteiden muodossa. Mitä tämä kertoo suomalaisista? Mitä tämä kertoo seksuaalisuuden ja seksuaalisen häirinnän käsittämisestä? Foucault'n (1976, 135–150) vallan määritelmän mukaisesti tulkitsen tämänkaltaisen keskustelun liittyvän jälleen yhteiskunnan käyttämään valtaan seksuaalisuutta kohtaan. On erittäin todennäköistä, kun yleisradion kyselyssä on määritelty tuijottaminen seksuaaliseksi häirinnäksi, että ihmisten tuijottamista tapahtuu myös vahingossa. Silloin on myös todennäköistä, että suuri osa kyselyyn vastanneista ilmaisee myös seksuaalisen häirinnän voivan tapahtua vahingossa.

Toisin kuin halaaminen, sukupuoliin kohdistuva toiminta tai keskustelu käsitettiin automaattisesti seksuaalisuuteen liittyvänä asiana. Väestöliiton ja Sandnabban ym. (2003) tutkimusten mukaan lapsen seksuaalisuuteen liittyy paljon muutakin kuin pelkästään sukupuolielimiin liittyvää kiinnostusta. Kuten mainittua aikuiset käsittelevät lapsen seksuaalisuutta aikuisen näkökulmasta. Siksi aikuisen on helpompi ajatella lähes kaiken lapsen toiminnan olevan osa seksuaalista toimintaa. Lasta ei saa seksualisoida aikuisen seksuaalisuuskäsityksen mukaisesti, koska se olisi perverssiä. Aikuisen on siis määriteltävä lapsen seksuaalisuus sellaisella tavalla, ettei lapsi joudu turvattomiin tilanteisiin tai kokemaan mitään, mitä hänen ei kuuluisi lapsena kokea. Aikuisten on tärkeää määritellä, millainen seksuaalisuus on pienelle lapselle ominaista, jotta näitä osataan tukea heidän omalla tasollaan seksuaalisessa kehityksessä sekä varmistetaan, etteivät lapset joudu hyväksikäytetyiksi tai koe aikuisten seksuaalista maailmaa lapsuudessaan. Aikuisten tehtävä on suojella lapsia sekä antaa heille vastuuta pikkuhiljaa heidän oman kehitystasonsa mukaisesti. Tästäkin syystä ajattelen Väestöliiton kehotunnekasvatus-termin olevan hyödyllinen seksuaaliterveyden edistämistyössä.

5.4 Varhaiskasvattajien valmiudet seksuaalikasvattajina

Aineistoni perusteella uskallan väittää, että haastattelemillani varhaiskasvattajilla on pääosin samankaltainen käsitys lapsen seksuaalisuudesta kuin 2000-luvun tutkimusten osoittama käsitys on. Niin Ingman-Friberg ja Cacciatore (2016) kuin Sandnabba ym. (2003) tutkimukset osoittavat, että lapsen seksuaalisuuteen kuuluu olennaisena osana kiinnostus ihmiskehosta sekä sen tutkiminen ja kokeminen eri tavoilla. Lähdin alun perin tutkimaan varhaiskasvattajien valmiuksia lapsen seksuaalikasvattajina, mutta hyvin pian tutkielmani edetessä huomasin, että tärkeämpää on ensiksi tutkia, millaisilla tavoilla varhaiskasvattajat käsittävät pienen lapsen seksuaalisuuden. Tässä haluan pohtia ja tulkita sitä, millaisia valmiuksia haastattelemillani varhaiskasvattajilla on seksuaalikasvattajina.

Maailman terveysjärjestö WHO:n esittämässä seksuaalikasvatuksen standardien mukaisessa mallissa seksuaalikasvatukseen liittyy kahdeksan osa-aluetta, jotka olen luetellut johdannossa. (WHO, Euroopan aluetoimisto & BZga 2010.) Kuvauskategoriastani on

havaittavissa, että varhaiskasvattajat käsittävät lapsen seksuaalisuuden lähestulkoon samalla tavalla kuin tulkitsen WHO:n esittämien standardien vaativan. Kuvauskategoriiani esittää varhaiskasvattajien käsittävän lapsen oikeudet (*Itsensä suojele*), lisääntymisen (*Kehoista puhuminen*), hyvinvoinnin ja terveyden, moninaisuuden ja ihmissuhteet, tunteet sekä kehon ja kehityksen (*Kehotunne, Erojen ihmettely ja Itsensä paljastelu*) sekä läheisyyden, nauttimisen ja itsetunnon (*Itsensä kosketteleminen*) kuuluvan lapsen seksuaalisuuteen, juuri niin kuin WHO:n standardit esittävät. (WHO, Euroopan alue-toimisto & BZga 2010.) Näen, että haastattelemillani varhaiskasvattajilla on jo laaja käsitys lapsen seksuaalisuudesta, mikä on varmastikin tärkeä pohja seksuaaliterveyden edistämistyössä.

5.5 Tutkimusetiikkaa

Tutkimusta tehdessä on erityisen tärkeää ajatella tutkimuksen eettisiä kysymyksiä (Eskola & Suoranta 1998, 52). Tutkielman tekijän on varmistettava, että tutkimuksen aineiston keräämiseen osallistuneet ovat tietoisia, mihin heidän tuottamaa tietoansa käytetään. Tutkimuseettisten ohjeiden mukaan on myös aiheellista pohtia, missä määrin aineiston keräämiseen osallistuneet henkilöt pystyy tunnistaa tutkielman raportissa. (Eskola & Suoranta 1998, 52–60.)

Tutkielmani aihe on varhaiskasvattajien käsityksiä lapsen seksuaalikasvatuksesta. Fenomenografisessa tutkimussuuntauksessa käsitykset huomioidaan tietyn ajan, tilan, paikan ja tiettyjen henkilöiden ilmaisemiksi. (Syrjälä, ym. 1994, 113–115.) Ne saattavat siis olla alati muuttuvia. Myös yleinen käsitys seksuaalisuudesta on jatkuvasti muuttumassa ja monipuolistumassa koko maailmassa. Siksi pyrin haastattelutilanteissa korostamaan sitä, ettei mihinkään kysymyksistäni ole olemassa oikeaa tai väärää vastausta, vaan kaikki heidän vastauksensa ovat varteenotettavia ja kertovat todellisen kuvan heidän käsityksistään tutkielmani ilmiöstä. Kuitenkin useassa haastattelutilanteissa minusta tuntui, että haastateltavat ajattelivat minun tenttaavan heitä. He eivät tuntuneet ymmärtävän asemaani neutraalina haastattelijana, vaan tulkitsin heidän ajattelevan, että heidän tulee vastata kysymyksiin jollain tietyllä tavalla. Tästä johtuen ajattelen, että toisenlai-

nessa ympäristössä ja tilanteessa toteutettu haastattelu olisi voinut tuoda huomattavasti-kin erilaisen aineiston.

Haastatteluiden alkaessa olin haastateltaville entuudestaan tuttu koulutustilaisuuksista, joissa olin ollut kouluttajana. Tulkitsin usean haastateltavista näkevän minut haastattelu-tilanteessakin ikään kuin kouluttajana, jolloin koin, etteivät he välttämättä puhu niin avoimesti ja rehellisesti kuin he saattaisivat puhua minun ollessa täysin heille entuudestaan tuntematon ja hankkeen ulkopuolinen henkilö. Ymmärrän, ettei aineistoni voi olla täysin luotettava, sillä ihmisiä haastatelllessani en voi olla täysin varma siitä, kuinka rehellisesti he vastaavat kysymyksiini. Päätän kuitenkin lähtökohtaisesti ajatella, että jokainen on haastattelutilanteessa vastannut juuri niin rehellisesti ja aidosti kuin on silloin kyennyt.

Kerroin haastateltaville, ettei heidän henkilötietojaan tai edes päiväkotia, jossa haastattelut on tehty pysty jäljittää tutkielmani avulla. Tutkimusetiikan kannalta on tärkeää, ettei haastattelujen kohteena olevia henkilöitä pysty jäljittämään, sillä haastattelut ovat aina luottamuksellisia ja ne ovat puhtaasti tieteelliseen käyttöön tarkoitettuja. (Mäkinen 2006, 92–98.) Tässä tutkielmassa päädyin pitämään haastateltavien henkilöiden anonymiteettisuojaan mahdollisimman suuressa merkityksessä, koska päiväkotia, jossa he työskentelevät on yksityinen sekä aika pieni. Jäljittämisen mahdollisuus olisi siis suurempi, jos olisin kertonut aineiston keräämisen vaiheessa esimerkiksi jokaisen koodaamani haastateltavan iän, sukupuolen ja työkokemuksen. Pitämällä nämä tiedot salassa varmistin myös sen, etteivät haastatteluun osallistuneet pysty tutkielmaraporttini perusteella päättelemään, kuka heidän työkavereistaan on sanonut kunkin haastatteluotteen.

5.6 Vastauksia ja jatkokysymyksiä

Tutkielmani kysymys oli: *Millaisia käsityksiä varhaiskasvattajilla on lapsen seksuaalisuudesta?* Yksinkertaistettuna vastaus tähän kysymykseen on: monenlaisia kehoista, ihmisen elämänkaaresta ja erityisesti itsestä kiinnostumisen ilmaisuja. Halusin myös pyrkiä määrittelemään, millaisia valmiuksia kyseisillä varhaiskasvattajilla on lapsen seksuaalisuuden kehityksen tukemisessa. Kyseinen päiväkotia on tehnyt seksuaalikasva-

tussuunnitelmaa osaksi päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa pilottipäiväkotina Seksuaaliterveys Lapin lasten, nuorten ja perheiden voimavaraksi -hankkeen pyynnöstä. Kuvauskategorian osoittaa varhaiskasvattajien käsittävän lapsen seksuaalisuuden monenlaisilla ihmiskehon käsittämiseen liittyvillä tavoilla.

Tavoitteenani tässä tutkimuksessa oli kuvata varhaiskasvattajien käsityksiä lapsen seksuaalisuudesta. Onnistuin siinä mielestäni, mutta kuvaukseni voisi olla paljon laajempikin. Toivon, että tässä tutkielmassa löydetty vastaukset tuottavat varhaiskasvatuksen alalle sellaista tietoa, joka voi poikia aiheita jatkotutkimuksen tekemiseen. Jatkotutkimusaiheiksi voisi tämän tutkielman pohjalta nousta esimerkiksi aiemminkin mainitsemani varhaiskasvattajien valmiudet lapsen seksuaalikasvattajina. Siitä toivonkin tehtävän tutkimusta, jotta seksuaaliterveyden edistäminen yleistyisi. Jatkossa voisi kysyä esimerkiksi: millaisia valmiuksia varhaiskasvattajilla on seksuaaliterveyden edistämiseen? Toisaalta olisi mielenkiintoista kuulla myös vastauksia kysymykseen: miten peruskoulun henkilökunta näkee varhaiskasvatuksessa tehdyn seksuaaliterveyden edistämistyön vaikuttaneen lasten ja nuorten hyvinvointiin?

Pohdin aiemmin aikuisten tuottamaa lasten maailman seksualisoimista. Tässäkin on mielestäni erittäin mielenkiintoinen tutkimusaihe. Esimerkiksi median vaikutusta lapsiin onkin tutkittu jo paljon, mutta uskon lapsuuden ja lapsen kokeman maailman seksualisoimisesta tehtävän tutkimuksen tuottavan asennemuutosta lapsiin ja lapsuuteen. Toivon, että tähän aiheeseen tartuttaisiin, sillä lasten hyvinvoinnin takaaminen on kuitenkin varhaiskasvatuksen pääperiaate. Jatkotutkimuksen kysymyksinä voisi tällöin toimia esimerkiksi: Millä tavoilla lapsen maailmaa on seksualisoitu? Miten seksi ja seksuaalisuus näkyvät lapsen kokemassa maailmassa?

Tutkiessani ilmiötä, lapsen seksuaalisuus, olen havainnut sen juontuvan hyvin paljon aikuisten määritelmistä ja aikuisten seksualisoimisesta. Toisaalta olen myös oppinut sen merkityksen, miksi seksuaaliterveyden kehittäminen ja seksuaalisuudesta puhuminen on tärkeää. Avoimuus näissä aiheissa edistää lasten ja nuorten turvallisuutta ja terveellisen kasvualustan toteutumista heidän elämässään. Ennen tutkielman tekemistä en ollut aja-

tellut, kuinka paljon aikuinen tuottaa seksuaalisuutta ja seksualisoi lapsia. Tästä aiheesta etenkin olisin kiinnostunut tekemään jatkotutkimusta.

Olen saanut lapsuudessani säännöllistä seksuaalikasvatusta. Tutkielmaa tehdessäni olen havainnut, ettei seksuaalikasvatuksen säännöllisyys ole kovin yleistä eikä lapsilla ajatella olevan seksuaalisuutta ennen kuin murrosiässä. Toki tämä ajatus on koko ajan muuttumassa ja kehittymässä siihen suuntaan, että lapsi ajatellaan vauvasta lähtien ihmisenä, johon liittyy kaikki sosiaalipsykologisen kehityksen osa-alueet. Vaikka Freud tutki ja kirjoitti lapsen seksuaalisuudesta paljon aikanaan, huomasi hänkin, ettei lapsuusajan seksuaalisuutta voi täysin ymmärtää. Siihen on silti hyvä pyrkiä. (Freud 1977, 174.) Tutkielman tekemisen aikana olen oppinut, että lapsen seksuaalisuuden käsittämiseen voi olla monia keinoja. Kuitenkin on tärkeää pyrkiä käsittämään sitä, jotta voidaan taata lapsille turvallinen kasvuympäristö.

LÄHTEET

Ahonen, Liisa. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Tampereen yliopisto. Väitöskirja.

Ahonen, Sirkka. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, Leena, Ahonen, Sirkka, Syrjäläinen, Eija, Saari, Seppo. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy. 113–160.

Alasuutari, Pertti. 1995. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Bandura, Albert. 2002. Sosiaalis-kognitiivinen teoria. Teoksessa Vasta, Ross (toim.). Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. Suomentanut Anne Toppi. Suomi: Oy UNIpress Ab. 13–82.

Beilin, Harry. 2002. Peaget'n teoria. Teoksessa Vasta, Ross (toim.). Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. Suomentanut Anne Toppi. Suomi: Oy UNIpress Ab. 109–160.

Blencowe, Annette. 2017. Antti Rinne pahoittelee puheitaan synnytystalkoista: ”Jokainen nainen ja jokainen mies päättää itse, miten tämä asia ratkaistaan” Yle-uutinen 24.8.2017. Uutisen verkko-osoite: <https://yle.fi/uutiset/3-9795006>. (Luettu 15.11.2017.)

Cacciatore, Raisa. 2006. Lasten seksuaaliterveys. Teoksessa Kontula, Osmo & Lottes, Isla (toim.). Seksuaaliterveys Suomessa. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 251–269.

Cacciatore, Raisa. 2016. Luento varhaislapsuuden seksuaaliterveydestä Seksuaaliterveys Lapin lasten, nuorten ja perheiden voimavaraksi -hankkeen aloitustapahtumassa 12.9.2016.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Foucault, Michel. 1976. The history of Sexuality. Volume 1, an Introduction. Translated from French by Robert Hurley. England: Penguin books.

Foucault, Michel. 2010. Seksuaalisuuden historia. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. Ranskankieliset alkuperäisteokset 1976 ja 1984.

Freud, Sigmund. 1977. On Sexuality. Three essays on the theory of sexuality and other works. Translated from the German under the general editorship of James Strachey. The present volume compiled and edited by Angela Richards. New Zealand: Penguin Books.

Goman, Jani & Perttula, Juha. 1999. Mitä on oppimaan oppiminen ja kuinka sitä voidaan kehittää? *Kasvatus* 30 (2). 112–113.

Grönfors, Martti. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Helsinki: WSOY.

Hilton, Gillian L. S. 2001. Sex Education - the issues when working with boys. Teoksessa *Sex Education - Sexuality, Society and Learning*. Volume 1 2001. 31–41.

Häkkinen, Kirsti. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä - Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos.

Ilmonen, Tuisku & Nissinen, Jussi. 2006. Seksologian peruskäsitteistöä. Teoksessa Apter, Dan, Väisälä, Leena, Kaimola, Kari (toim.). *Seksuaalisuus*. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim. 20–37.

Ingman-Friberg, Susanne & Cacciatore, Raisa (toim.). 2016. Keho on leikki. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Jacobs, Michael. 2003. Sigmund Freud. London: SAGE Publications.

Kajan, Maija. 2006. Naisen seksuaalianatomia ja fysiologia. Teoksessa Apter, Dan, Väisälä, Leena, Kaimola, Kari (toim.). Seksuaalisuus. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim. 104–115.

Kontula, Osmo & Lottes, Ilsa (toim.). 2000. Seksuaaliterveys Suomessa. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kontula, Osmo. 2013. Seksuaalisuus. Teoksessa Heikkinen, Eino, Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.). Gerontologia. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim. 351–363.

Korteniemi-Poikela, Erja & Cacciatore, Raisa. 2015. Seksuaalisuuden portaat. Helsinki: Opetushallitus.

Korteniemi-Poikela, Erja. 2016. Luento Kohti suunnitelmallista ja ikätasoista seksuaalikasvatusta Seksuaalisuuden Portaan - kehittämisiltapäivä Kemissä 31.10.2016. Osana Seksuaaliterveys Lapin lasten, nuorten ja perheiden voimavaraksi -hankkeessa.

Lehtonen, Jukka. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa - Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

Liinamo, Arja. 2004. Nuorten seksuaalikasvatusohjelmien vaikuttavuus. Teoksessa Kosunen, Elise & Ritamo, Maija (toim.). Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Lottes, Ilsa. 2000. Seksuaaliterveyden yhteiskunnallinen malli. Teoksessa Kontula, Osmo & Lottes, Ilsa (toim.). Seksuaaliterveys Suomessa. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 36–55.

Maailman terveysjärjestö (WHO), Euroopan aluetuimisto ja BZga. 2010. Seksuaaliskasvatuksen standardit Euroopassa – Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Alkuperäinen englanninkielinen teos: Standards for Sexuality Education in Europe. Käännös englannin kielestä suomen kieleen: Semantix Lingua Nordica Oy.

Mallants, Charita & Casteels, Kristina. 2008. Practical approach to childhood masturbation - a review. *European Journal of Pediatrics*, Volume 167 (10). 111–117.

Marton, Ference. 1988. Phenomenography: A Research Approach to Investigating Different Understandings of Reality. Teoksessa Sherman, Robert & Webb, Rodman. *Qualitative Research in Education: Focus and Methods*. London: The Falmer Press. 141–161.

Mitchell, Juliet. 1974. *Psychoanalysis and feminism: Freud, Reich, Liang, and women*. New York: Pantheon Books.

Morrison, Eleanor S. & Borosage, Vera. 1977. *Human Sexuality - Contemporary perspectives*. USA, California: Mayfield Publishing Company.

Mäkinen, Olli. 2006. *Tutkimusetiikan ABC*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Mäntymaa, Eero. 2017. ”Seksuaalinen häirintä voi olla vahinko” - Näin ajattelee yli puolet suomalaisista. *Yle-uutinen* 16.11.2017. Uutisen verkko-osoite: <https://yle.fi/uutiset/3-9932150>. (Luettu 16.11.2017.)

Niikko, Anneli. 2003. *Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa*. Joensuun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta.

Rennison, Nick. 2001. *Sigmund Freud. Pocket Essentials*.

Roos, Piia. 2015. *Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta*. Tampereen yliopisto. Väitöskirja.

Ruoppila, Isto. 1999. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Ruoppila, Isto (toim.), Huilaja, Eeva, Karila, Kirsti, Kinos, Jarmo, Niiranen, Pirkko ja Ojala, Mikko: Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: ATENA kustannus. 26-51.

Saloheimo, Anja. 2016. Äijätyttöjä ja prinsessapoikia. Teoksessa Ingman-Friberg, Susanne & Cacciatore, Raisa (toim.). Keho on leikki. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 147-157.

Sandnabba, n. Kenneth, Sanntila, Pekka, Wannäs, Malin & Krook, Katja. 2003. Age and gender specific sexual behaviors in children. Teoksessa Child Abuse and Neglect, Volume 27 (6). 579–605.

Seksuaalinen tasavertaisuus ry (SETA ry). 2012. EU-komission raportti transihmisten ja intersukupuolisten henkilöiden syrjinnästä. Verkossa saatavilla: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/trans_and_intersex_people_web3_en.pdf (Luettu 16.10.2017.)

SETA ry:n verkkosivut. www.seta.fi. (Luettu 16.10.2017.)

Siltala, Pirkko. 1972. Lapsen kasvu. Tapiola: Oy Weilin.

Simon, William & Gagnon, John. 1969. Psychosexual Development. Teoksessa Morrison, Eleanor S. & Borosage, Vera. 1977. Human Sexuality – Contemporary Perspectives. USA, California: Mayfield Publishing Company. 9–26.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Tasa-arvolaki, syrjintä ja sukupuolen moninaisuus. Verkossa saatavilla: https://www.tasa-arvo.fi/documents/10181/34936/Syrjinta_netti.pdf/a15b8808-fc9c-435c-b281-412856d58837 (Luettu 17.10.2017.)

Suomen virallinen tilasto (SVT). Raskaudenkeskeytykset 2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Verkossa saatavilla: <http://www.stat.fi/til/raskesk/index.html> (Luettu 13.11.2017.)

Syrjälä, Leena, Ahonen, Sirkka, Syrjäläinen, Eija, Saari, Seppo. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy. 113–160.

Sääkslahti, Arja. 1999. Motoristen perustaitojen ja fyysisen aktiivisuuden tutkiminen. Teoksessa Ruoppila, Isto (toim.), Huilaja, Eeva, Karila, Kirsti, Kinon, Jarmo, Niiranen, Pirkko ja Ojala, Mikko: Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: ATENA kustannus. 322–342.

Uljens, Michael. 1989. Fenomenografi - forskning om uppfattningar. Lund: Studentlitteratur.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus.

Virtanen, Jukka. 2002. Kliininen seksologia. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Väestöliiton verkkosivut. www.vaestoliitto.fi (Luettu 16.10.2017.)

Yhdenvertaisuuslaki. 2015. www.finlex.fi

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Haastattelukysymyksiä

13.11.2016

Taustatiedot

Koulutus?

Työnkuva?

Kuinka pitkään olet työskennellyt varhaiskasvatuksen parissa?

Kauanko olet ollut tässä työpaikassa?

Seksuaalikasvatuksen tarve

1. Miten lapsen seksuaalisuus ilmenee päiväkodin arjessa?
2. Miten lapsen seksuaalikasvatuksen tarve ilmenee päiväkodin arjessa? Miten sinä henkilökohtaisesti tarpeeseen vastaat tällä hetkellä?

Seksuaalikasvatuksen valmiudet

3. Onko teidän päiväkodin työntekijöillä yhtenäistä linjaa, miten lapsen seksuaalikehitystä tuetaan?
4. Oletko saanut tukea pienen lapsen seksuaalisen kehityksen tukemiseen? Mistä?
5. Miten valmis koet olevasi seksuaalikasvatuksen suhteen päiväkotikäisen lapsen kanssa?
6. Millaiset valmiudet sinulla on seksuaalikasvatuksen suhteen?
  - Koulutuksen puolesta.
  - Sen perusteella, millaista seksuaalikasvatusta olet itse saanut.
  - Työympäristön jäsenenä.
  - Omien asenteiden puolesta.
  - Elämäkokemuksen kautta.
7. Mistä saat ideoita seksuaalikasvatuksessa käytettäville keinoille?
8. Onko sinulla jotain lisättävää mihin tahansa edellä mainittuihin teemoihin seksuaalikasvatuksen suhteen, mitä en tässä haastattelussa ole kysynyt?

Liite 2. Tutkimuslupa

LUPA HAASTATTELUAINIESTON KÄYTTÖÖN OPINNÄYTETYÖSSÄ

Kiitos siitä, että olet lupautunut haastateltavaksi kasvatustieteen pro gradu -tutkielmaani varten. Teen tutkielmani Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekuntaan luokanopettajan koulutusohjelmaan ja ohjaajani on sukupuolentutkimuksen professori Päivi Naskali. Tutkielmani käsittelee teidän päiväkodissa työskentelevien varhaiskasvattajien valmiuksia seksuaalikasvatuksen suhteen. Kiinnostukseni kohteena on, millaiset valmiudet sinulla omasta mielestäsi on seksuaalikasvatuksen suhteen tällä hetkellä. Tiedän, että päiväkodissanne ollaan aloittamassa seksuaalikasvatussuunnitelman tekemistä osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa. Minua kiinnostaa myös, muuttuuko sinun ja kollegoidesi käsitys omista valmiuksista seksuaalikasvatuksen suhteen seksuaalikasvatussuunnitelman tekemisen aikana sekä sen jälkeen. Graduni liittyy Seksuaaliterveyden edistämishankkeeseen Lapin lasten ja nuorten hyväksi.

Tulen kirjaamaan haastattelun tekstitiedostoksi ja siinä yhteydessä haastateltavan ja haastatteluissa esille tulevien muiden henkilöiden nimet poistetaan tai muutetaan peitenimiksi. Muutan tai poistan myös paikkatietoja ja muita erisnimiä (työpaikkojen tms. nimet). Tuhoan ääninauhan sen jälkeen, kun haastattelu on kirjoitettu tekstitiedostoksi.

Tulen käyttämään haastatteluaineistoa pro gradu-julkaisussani tavalla, jossa haastateltuja tai muita haastatteluissa mainittuja yksittäisiä henkilöitä tai päiväkotia ei voida tunnistaa. Saatan sisällyttää suoria otteita haastatteluista pro gradu -tutkielmaani mainitsemalla ammatin ja työkokemuksen edellyttäen, ettei kukaan voi silti tunnistaa kyseistä henkilöä.

Olen myös sitoutunut noudattamaan Lapin yliopiston ”Hyvä tieteellinen käytäntö” tutkimuseettisiä toimintaohjeita.

Kaisa-Maria Poikela

14.11.2016

Luokanopettajaopiskelija, Lapin yliopisto

(+358407414318, kaisa-maria.poikela@hotmail.com)

Annan luvan haastatteluni käyttämiseen Kaisa-Maria Poikelan luokanopettajan koulutusohjelman pro gradu – tutkielmassa.

Haastateltavan nimi

paikka ja päivämäärä